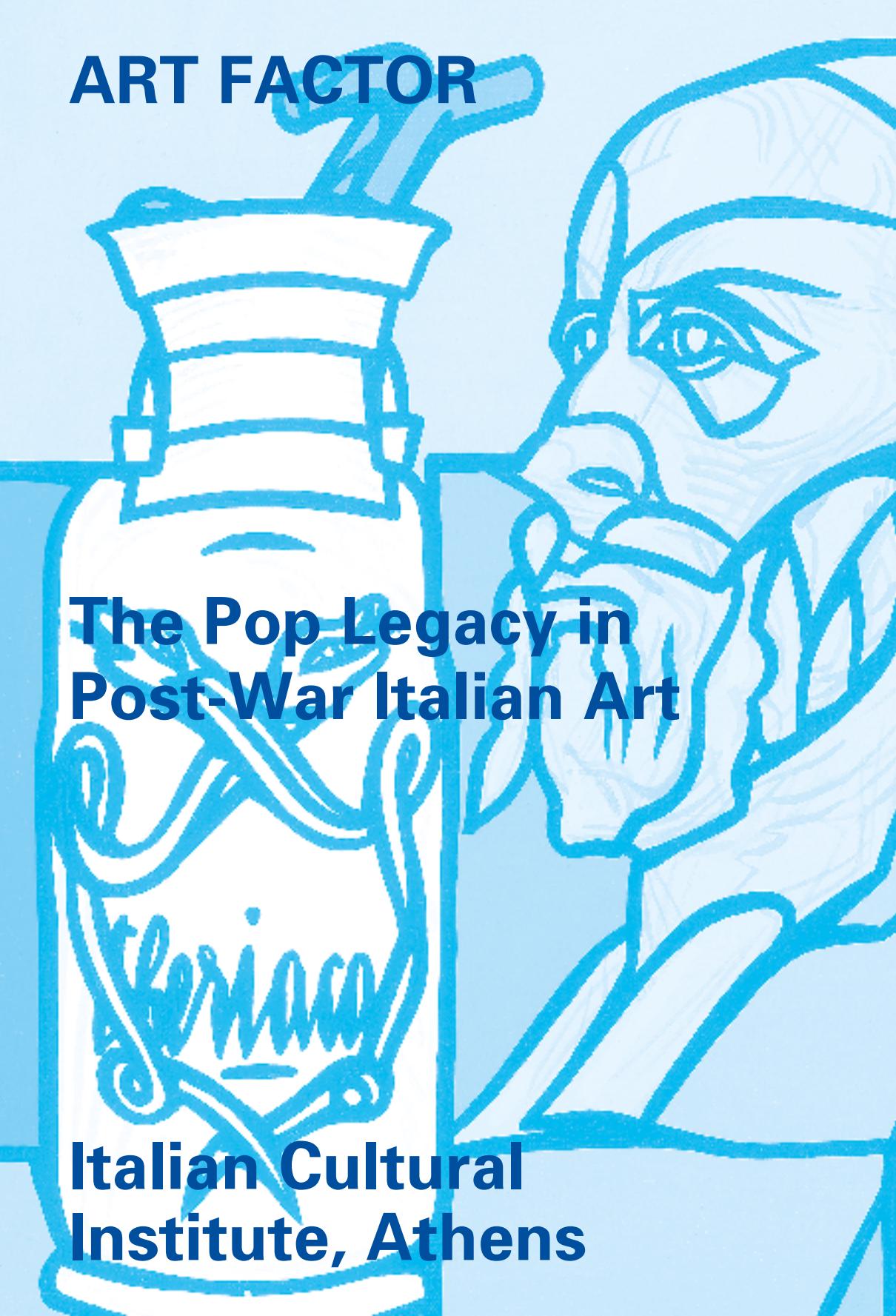

ART FACTOR

The Pop Legacy in Post-War Italian Art

Italian Cultural
Institute, Athens

ART FACTOR

The Pop Legacy in Post-War Italian Art

Italian Cultural Institute, Athens

Table of Contents

	Foreword
5	<i>Patrizia Falcinelli</i> Italian Ambassador to Athens Πρέσβης της Ιταλίας στην Αθήνα Ambasciatrice d'Italia ad Atene
9	<i>Salvatore Messina</i> President, BFF Banking Group Πρόεδρος του Ομίλου BFF Banking Group Presidente, BFF Banking Group
15	<i>Francesco Neri</i> Director, Italian Cultural Institute in Athens Διευθυντής του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου Αθηνών Direttore, Istituto Italiano di Cultura di Atene
19	A Pop Art Legacy
22	Μια Pop κληρονομιά
24	Un'eredità Pop <i>Maria Alicata</i>
	Artists on display
30	Valerio Adami
42	Franco Angeli
50	Enrico Baj
60	Lucio Del Pezzo
70	Gianfranco Pardi
78	Mario Schifano
86	Emilio Tadini
	Appendix
96	List of works
103	Italian Cultural Institute in Athens
110	Colophon and credits

After the great success achieved by the Bratislava and Warsaw editions, the exhibition *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art* is finally reaching Athens, where it will be hosted by our Italian Cultural Institute.

As the Italian Ambassador to Greece, it naturally gives me great pleasure to see this project taking shape, since it will allow us to present to the Greek public a snapshot of Italy's artistic output in the second half of the twentieth century, which is certainly not the most well-known part of our artistic legacy, albeit no less fascinating than the other parts.

The exhibition will showcase works, selected by the curator Maria Alicata, created by some of the most significant Italian artists of that period – leading lights and great interpreters of their time, who with their output essentially held up a mirror to the extraordinary vibrancy and vitality of the Italian cultural scene in those years.

They were years marked by major changes, which for Italy coincided with an economic boom and with profound transformations of the social and cultural fabric of the country, which could not fail to be translated into a sort of revolution of the expressive idioms, across all of the arts.

I am convinced that the exhibition will be welcomed with tremendous interest here in Greece, a country that has always had an extraordinary cultural affinity with Italy, and which evinces at all times its particular passion for Italian art in all of its forms (and, I would add, an exceptional level of curiosity vis-à-vis its less well-known aspects).

A heartfelt vote of thanks, then, goes to all those who, with commitment and determination, have helped stage this important initiative in Athens, and naturally to the BFF group, which with this exhibition is demonstrating once again how public and private can work together in a highly effective way to promote culture and make it accessible to the general public.

Patrizia Falcinelli
Italian Ambassador to Athens

Μετά τη μεγάλη επιτυχία που σημείωσε στην Μπρατισλάβα και τη Βαρσοβία, η έκθεση «Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art» φτάνει επιτέλους στην Αθήνα, όπου θα φιλοξενηθεί από το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο.

Ως Πρέσβης της Ιταλίας στην Ελλάδα, είμαι ιδιαίτερα χαρούμενη που βλέπω αυτό το πρότζεκτ να παίρνει σάρκα και οστά, καθώς θα μας επιτρέψει να παρουσιάσουμε στο ελληνικό κοινό ένα στιγμιότυπο από την καλλιτεχνική παραγωγή της Ιταλίας κατά το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα, που σίγουρα δεν είναι το πιο γνωστό κομμάτι της καλλιτεχνικής μας κληρονομιάς, αλλά είναι εξίσου συναρπαστικό με τα άλλα.

Στην έκθεση θα παρουσιαστούν έργα επιλεγμένα από την επιμελήτρια Maria Alicata, δημιουργίες ορισμένων από τους σημαντικότερους Ιταλούς καλλιτέχνες εκείνης της περιόδου. Πρόκειται για κορυφαίες προσωπικότητες και μεγάλους ερμηνευτές της εποχής τους, των οποίων το έργο ουσιαστικά αντανακλούσε τη ζωντάνια και την πλούσια παραγωγή της ιταλικής πολιτιστικής σκηνής εκείνης της εποχής.

Τα χρόνια αυτά σημαδεύτηκαν από μεγάλες αλλαγές, οι οποίες στην Ιταλία συνέπεσαν με οικονομική άνθηση και με έναν ουσιαστικό μετασχηματισμό του κοινωνικού και πολιτιστικού ιστού της χώρας και δεν θα μπορούσαν παρά να μεταφραστούν σε ένα είδος επανάστασης των εκφραστικών ιδιωμάτων σε όλες τις μορφές της τέχνης.

Είμαι πεπεισμένη ότι η έκθεση θα γίνει δεκτή με τεράστιο ενδιαφέρον εδώ στην Ελλάδα, μια χώρα που ανέκαθεν είχε ιδιαίτερη πολιτιστική συγγένεια με την Ιταλία και που αποδεικνύει με κάθε ευκαιρία το πάθος της για την ιταλική τέχνη σε όλες τις μορφές της (καθώς, θα πρόσθετα, και ένα εξαιρετικό ενδιαφέρον για τις λιγότερο γνωστές πτυχές της).

Θερμές ευχαριστίες, λοιπόν, σε όλους όσοι, με αφοσίωση και αποφασιστικότητα, συνέβαλαν στη διοργάνωση αυτής της σημαντικής πρωτοβουλίας στην Αθήνα και, φυσικά, στον όμιλο BFF, ο οποίος με την έκθεση αυτή αποδεικνύει για άλλη μία φορά πως ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας μπορούν να συνεργαστούν πολύ αποτελεσματικά για να προάγουν τον πολιτισμό και να τον κάνουν προσβάσιμο στο ευρύ κοινό.

Patrizia Falcinelli
Πρέσβης της Ιταλίας στην Αθήνα

Dopo il grande successo delle edizioni di Bratislava e Varsavia, la mostra *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art* sbarca finalmente ad Atene, ospitata dal nostro Istituto Italiano di Cultura.

Come Ambasciatrice d'Italia in Grecia è, naturalmente, un grandissimo piacere per me vedere realizzarsi questo progetto, che ci permetterà di presentare al pubblico greco uno spaccato della produzione artistica italiana della seconda metà del Novecento, certamente non la parte più conosciuta del nostro immenso patrimonio artistico, ma non per questo una produzione meno interessante.

La mostra ospiterà le opere, selezionate dalla curatrice Maria Alicata, di alcuni tra i più significativi artisti italiani di quel periodo: grandi interpreti e protagonisti del loro tempo che, con i loro lavori, ci offrono in fondo uno specchio di quella che era la straordinaria vivacità e vitalità della scena culturale italiana di quegli anni.

Erano anni di grandi cambiamenti, che per l'Italia hanno coinciso anche con una crescita economica impetuosa e con trasformazioni profondissime del tessuto sociale e culturale del Paese, che non potevano non tradursi anche in una sorta di rivoluzione dei linguaggi espressivi, in tutte le arti.

Sono certa che la mostra sarà accolta con grandissimo interesse qui in Grecia, un Paese che ha da sempre una straordinaria affinità culturale con l'Italia e che dimostra in tutte le occasioni la sua particolare passione per l'arte italiana in tutte le sue forme (e un'eccezionale curiosità proprio per i suoi risvolti meno conosciuti, aggiungerei).

Un sentito grazie, quindi, a tutti coloro che, con impegno e determinazione, hanno contribuito a portare quest'importante iniziativa anche qui ad Atene e naturalmente al gruppo BFF, che con questa mostra dimostra ancora una volta come pubblico e privato possano lavorare insieme in modo estremamente efficace, per promuovere la cultura e renderla accessibile al grande pubblico.

Patrizia Falcinelli
Ambasciatrice d'Italia ad Atene

When I was asked to present our exhibition to Greece, I welcomed the invitation with great enthusiasm. As a young man, I was given a classical education, studying Greek and Latin – two magnificent languages encapsulating two different but complementary spheres: the former embodying the Hellenic world of democracy, philosophy, thought and visual art; the latter being the vehicle for the Roman world of the *res publica* and jurisprudence. Out of the two tongues, Greek made the deeper, more enduring mark on me, above all thanks to the polysemy of the language of Hellas: a single word can signify a great many things, depending on its position, its context and those little “signs” that precede and follow it, endowing the term with different – and even, on occasion, opposite – meanings. And therein also lies the greatness of Greek, which forces the student and the scholar to make a constant effort to position the words and capture their real significance in the right context, depending on their placement within the text. Only such a rich, sumptuous, language could have generated philosophy, tragedy and dialectics.

The same applies to the visual arts, in which Greece excelled, and not only in antiquity. We can confidently state that no figurative culture of the past has been more influential on global culture, right up to the present day, than that of Greece. Greece has always been, and remains, a beacon of civilisation for the whole of humanity. So much so, indeed, that it has been authoritatively stated, by Umberto Eco no less, that it would be impossible to imagine civilisation, and in particular European civilisation, without taking full account of the “Greek miracle” in all its glorious manifestations – literature, philosophy, science, sculpture, and architecture. From the origins of the Minoan civilisation to the end of the Hellenic epoch, almost two millennia separated the time of ancient Crete from the final attempt to revolt against the Romans. It was a period in which ideas and values were born and came to fruition – ideas and values with which the whole western world can identify, from the models of behaviour set out in myths to forms of reasoning and demonstrations of geometry; from the political system of Athenian democracy to the heroic version of sport; and from education, with its roots in the *paideia*, to the ongoing endeavour to imbue reality with a sense of order.

A great deal of what we still experience today can be traced back to the civilisation of ancient Greece. It is, then, a source of pride for BFF Banking Group to present in Greece, in Athens, the art collection that it has been putting together since the 1980s. In this, BFF is at the forefront of the small number of companies in the financial and banking sector that, in parallel with the growth of their main business, are pro-actively developing their artistic assets.

The catalogue of the touring exhibition *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art*, being staged in Athens, is a significant compendium of the exhibition route prepared by BFF, which includes works of Pop Art produced in the late twentieth century by cutting-edge Italian artists who were very representative of that period.

These works have the merit of bearing witness to the great social and cultural transformations that Italy, as a nation, put into practice with a view to overcoming the dramatic vicissitudes of the Second World War, giving rise to that singular, highly impressive phenomenon known as the “economic miracle,” which allowed the country to make giant leaps in a plethora of different fields of human activity. In this regard, I would like to quote what curator Maria Alicata had to say about the project: “It is a virtuous example of how it is possible to make an entrepreneurial spirit work together with a commitment towards art, at a time when the role of businesses has become crucial in the development of cultural projects and in the promotion of art as a form of shared heritage. *Art Factor* sums up the desire to drive forward these initiatives, which generate value for society, as evinced very clearly by the artists whose work is on show in this exhibition.” With a collection of more than 250 works of art dating from the post-war period through to the early 2000s – some of which are on display in our offices, embellishing them tremendously – BFF has succeeded in combining its unerring focus on its clients’ financial interests with some unusual, highly cultured input; a successful marriage that makes us very proud and encourages us to press ahead with this commendable project.

We would like to thank Greece and Athens for hosting this exhibition. The warm welcome they have given us is proof positive that putting our weight behind art and culture is very much the right thing for us to do.

Salvatore Messina
President, BFF Banking Group

Όταν μου ζητήθηκε να παρουσιάσω την έκθεσή μας στην Ελλάδα, δέχτηκα την πρόσκληση με μεγάλο ενθουσιασμό. Ως νέος έλαβα κλασική παιδεία, σπουδάζοντας ελληνικά και λατινικά, δύο υπέροχες γλώσσες που εκφράζουν δύο διαφορετικές, αλλά συμπληρωματικές κοσμοθεωρίες. Η πρώτη ενσαρκώνει το ελληνικό όραμα της δημοκρατίας, της φιλοσοφίας, της διανόησης και των εικαστικών τεχνών. Η δεύτερη είναι το όχημα του ρωμαϊκού δικαίου, της *res publica* και της νομολογίας. Από τις δύο γλώσσες, η ελληνική με σημάδεψε βαθύτερα και πιο διαχρονικά, κυρίως χάρη στην πολυσημία της: μια λέξη μπορεί να σημαίνει πολλά διαφορετικά πράγματα, ανάλογα με τη θέση της, με τα συμφραζόμενα και τα μικρά «σημάδια» που προηγούνται ή την ακολουθούν, προσδίδοντας στον όρο διαφορετικές έννοιες και, ενίστε, ακόμη και αντίθετες. Εκεί ακριβώς έγκειται το μεγαλείο της ελληνικής γλώσσας, που προτρέπει τον μαθητή και τον μελετητή να καταβάλλει συνεχή προσπάθεια ώστε να τοποθετεί τις λέξεις και να αντιλαμβάνεται την πραγματική τους σημασία στο σωστό πλαίσιο, ανάλογα με τη θέση τους μέσα στο κείμενο. Μόνο μια τόσο πλούσια και περίτεχνη γλώσσα θα μπορούσε να έχει γεννήσει τη φιλοσοφία, την τραγωδία και τη διαλεκτική.

Το ίδιο ισχύει και για τις εικαστικές τέχνες, στις οποίες η Ελλάδα διέπρεψε και όχι μόνο στην αρχαιότητα. Μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι κανένας άλλος πολιτισμός του παρελθόντος δεν έχει επηρεάσει τόσο την παγκόσμια κουλτούρα, μέχρι και σήμερα, όσο ο πολιτισμός της Ελλάδας. Η Ελλάδα ήταν πάντα και παραμένει ένας φάρος πολιτισμού για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Σε τέτοιο βαθμό, μάλιστα, που ο Umberto Eco έχει δηλώσει κατηγορηματικά ότι θα ήταν αδύνατο να φανταστεί κανείς τον πολιτισμό και συγκεκριμένα τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, χωρίς να λάβει πλήρως υπόψη του το «ελληνικό θαύμα» σε όλες τις λαμπρές εκδηλώσεις του – τη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, την επιστήμη, τη γλυπτική και την αρχιτεκτονική. Από τις απαρχές του μινωικού πολιτισμού έως το τέλος της ελληνιστικής εποχής, διανύουμε σχεδόν δύο χιλιετίες που ξεκινούν από την αρχαία Κρήτη ως την τελική προσπάθεια εξέγερσης κατά των Ρωμαίων. Μια περίοδος κατά την οποία γεννήθηκαν και απέδωσαν καρπούς ιδέες και αξίες με τις οποίες ολόκληρος ο δυτικός κόσμος μπορεί να ταυτιστεί: από τα πρότυπα συμπεριφοράς που αναφέρονται στη μυθολογία, μέχρι τον τρόπο σκέψης και τις γεωμετρικές εξισώσεις, από το πολιτικό σύστημα της Αθηναϊκής δημοκρατίας μέχρι την ηρωική εκδοχή του αθλητισμού και από την εκπαίδευση, με τις ρίζες της στην παιδεία, μέχρι τη συνεχή αναζήτηση της «ευταξίας» στην πραγματικότητα που μας περιβάλλει.

Πολλά από όσα βιώνουμε ακόμη και σήμερα μπορούν να αναχθούν στον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας. Συνεπώς, ο Όμιλος BFF Banking Group είναι υπερήφανος που παρουσιάζει στην Ελλάδα, στην Αθήνα, την Συλλογή έργων τέχνης που έχει συγκεντρώσει από τη δεκαετία

του 1980. Σε αυτόν τον τομέα η BFF είναι πρωτοπόρος ανάμεσα σε μια μικρή ομάδα εταιρειών του χρηματοοικονομικού και τραπεζικού τομέα οι οποίες, παράλληλα με την ανάπτυξη των κύριων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τους, αναπτύσσουν ενεργά και συνειδητά τα καλλιτεχνικά περιουσιακά στοιχεία τους. Ο κατάλογος της περιοδεύουσας έκθεσης *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art*, που πραγματοποιείται στην Αθήνα, αποτελεί μια σημαντική επιτομή της εκθεσιακής διαδρομής που υλοποίησε η BFF. Σε αυτήν την περιλαμβάνονται έργα της Pop Art, που δημιουργήθηκαν στα τέλη του εικοστού αιώνα από αντιπροσωπευτικούς και καινοτόμους Ιταλούς καλλιτέχνες εκείνης της περιόδου.

Τα έργα αυτά είναι σημαντικά γιατί μαρτυρούν τις μεγάλες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές που η Ιταλία, ως έθνος, κατάφερε να εφαρμόσει στην προσπάθεια να ξεπεράσει τις δραματικές επιπτώσεις του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, δίνοντας το έναυσμα για εκείνο το μοναδικό, άκρως εντυπωσιακό φαινόμενο που είναι γνωστό ως «οικονομικό θαύμα» και το οποίο επέτρεψε στη χώρα να κάνει γιγαντιαία άλματα σε μια πληθώρα τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας. Με αυτή την ευκαιρία, θα ήθελα να παραθέσω τα λόγια της επιμελήτριας Maria Alicata, σύμφωνα με την οποία «πρόκειται για ένα εξαιρετικό παράδειγμα του πώς το επιχειρηματικό πνεύμα μπορεί να συνδυαστεί με τη δέσμευση προς την τέχνη, σε μια εποχή που ο ρόλος των επιχειρήσεων είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη πολιτιστικών έργων και την προώθηση της τέχνης σαν μορφή κοινής κληρονομιάς. Η συλλογή Art Factor συνοψίζει την επιθυμία για ενεργή υποστήριξη αυτών των πρωτοβουλιών, οι οποίες παράγουν κοινωνική αξία, όπως αποδεικνύουν ολοφάνερα με το έργο τους οι καλλιτέχνες που παρουσιάζονται σε αυτή την έκθεση». Με μια συλλογή περισσότερων από 250 έργων τέχνης – ορισμένα από τα οποία εκτίθενται στα γραφεία μας εμπλουτίζοντάς τα – που χρονολογούνται από τη μεταπολεμική περίοδο έως τις αρχές της δεκαετίας του 2000, η BFF κατάφερε να συνδύσει την ακλόνητη αφοσίωσή της στα οικονομικά συμφέροντα των πελατών της με μια ασυνήθιστη πνοή υψηλής πολιτισμικής αξίας: ένα επιτυχημένο εγχείρημα που μας κάνει πολύ υπερήφανους και μας ενθαρρύνει να συνεχίσουμε το αξιόλογο αυτό έργο.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Ελλάδα και την Αθήνα για την φιλοξενία αυτής της έκθεσης. Η θερμή υποδοχή που μας επιφύλαξαν επιβεβαιώνει περίτρανα τη ζωτική σημασία της επιλογής μας να στηρίξουμε την τέχνη και τον πολιτισμό.

Salvatore Messina
Πρόεδρος του Ομίλου
BFF Banking Group

Quando mi è stato proposto di presentare la nostra mostra alla Grecia, ho accolto l'invito con entusiasmo. Da giovane, mi sono formato agli studi classici, studiando, in particolare, il latino e il greco, due lingue magnifiche, espressione di due mondi diversi ma complementari: la *res publica* e il diritto, la lingua latina; la democrazia, la filosofia, il pensiero, l'arte visiva, il greco. Tra le due lingue, il greco ha lasciato in me una traccia più profonda e persistente, soprattutto in ragione della polisemia dei termini della lingua dell'Ellade: un solo termine può avere tanti, molti significati, a motivo della sua collocazione, del suo contesto, di quei piccoli "segni" che precedono o seguono il termine, al quale possono dare significati diversi, se non, addirittura, opposti. E in ciò sta anche la grandezza della lingua greca, che induce lo studente e lo studioso a un continuo sforzo di collocare i lemmi e raccoglierne il vero significato nel giusto contesto, a seconda della loro posizione nel testo. Solo una lingua così ricca e sontuosa poteva consentire di dar vita alla filosofia, alla tragedia, alla dialettica.

Lo stesso discorso vale per le arti visive, nelle quali la Grecia ha eccelso, non solo nell'antichità. Si può sicuramente affermare che nessun'altra cultura figurativa del passato ha, come quella greca, la stessa fondamentale importanza per la cultura, non solo occidentale, ma anche del mondo moderno. La Grecia è stata, e rimane, un faro di civiltà per l'intera umanità di sempre; sicché, come è stato autorevolmente affermato (U. Eco), è impossibile immaginare la civiltà, e in particolare la civiltà europea, senza che si profilino ai nostri occhi il "miracolo greco" in tutta la sua compiutezza: letteratura, filosofia, scienza, scultura, architettura. Dalle origini della civiltà minoica alla fine dell'età ellenistica, quasi due millenni trascorrono dall'antica Creta all'ultimo tentativo di rivolta contro i Romani, un periodo in cui nascono e fioriscono idee e valori in cui tutto il mondo occidentale può riconoscersi: dai modelli di comportamento della mitologia alle forme di ragionamento e alle dimostrazioni geometriche, dal sistema politico della democrazia ateniese alla versione eroica dello sport, dall'educazione che pone le proprie radici nella *paideia* greca, alla ricerca continua di dare ordine alla realtà. Molto di quello che noi ancora oggi viviamo ci rimanda alla civiltà dell'antica Grecia.

È, perciò, motivo di orgoglio, per BFF Banking Group, presentare in Grecia, ad Atene, la raccolta d'arte che ha collezionato a partire dagli anni Ottanta. In ciò, BFF è antesignana di quel ristretto numero di imprese del mondo finanziario e creditizio, che accompagnano la crescita dell'attività caratteristica con il contemporaneo sorgere e il consapevole svilupparsi del patrimonio artistico dell'Azienda.

Il catalogo della mostra itinerante *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art*, allestita ad Atene, è un significativo compendio del percorso espositivo approntato da BFF, che comprende opere della Pop Art realizzate nel secondo Novecento da importanti e rappresentativi Artisti italiani di quel periodo. Queste opere hanno il pregio di essere testimonianza delle grandi trasformazioni sociali e culturali che l'Italia ha saputo realizzare per superare le drammatiche vicende del secondo conflitto mondiale, dando vita a quel singolare e imponente fenomeno denominato "miracolo economico", che ha permesso al Paese uno slancio vitale nelle più diverse espressioni dell'agire umano. Mi piace riportare, a questo riguardo, quanto dichiarato dalla curatrice del progetto, Maria Alicata, secondo cui questa iniziativa "è un esempio virtuoso di come sia possibile conciliare spirito imprenditoriale e impegno per l'arte, in un momento storico secondo cui il ruolo delle imprese è diventato cruciale nello sviluppo di progetti culturali e nelle promozioni dell'arte come patrimonio comune. "Art Factor" racchiude il desiderio di essere attivi protagonisti in quelle iniziative che generano valore per la società, esattamente come nel caso degli artisti rappresentativi in questa mostra". Con una collezione di oltre 250 opere d'arte – che arricchiscono anche i nostri uffici – dal secondo dopoguerra ai primi anni Duemila, BFF ha saputo coniugare l'attenzione alla clientela sul versante finanziario con un inconsueto afflato di valore altamente culturale: questo ci inorgoglisce e ci spinge a continuare in questa azione per noi meritoria.

Ringraziamo la Grecia e Atene per l'ospitalità di questa mostra, ospitalità che ci conferma autorevolmente la bontà della nostra scelta per l'arte e la cultura.

Salvatore Messina
Presidente, BFF Banking Group

The Italian Cultural Institute in Athens was established in 1954 to breathe new life into the cultural relations between Italy and Greece in the wake of the dramatic events of the Second World War.

Ever since then, one of the main tasks of the institute – and, indeed, of the entire network of the Italian Cultural Institutes – has been to present the creations of Italian contemporary artists to the Greek public.

Our two countries, bearers of an exceptional past that has left indelible traces on global culture, are renowned for their vibrant, fascinating output across various sectors within the contemporary art field, which merits ongoing engagement and rediscovery.

For this reason, I am particularly delighted by the partnership with BFF, which will make it possible to stage, in Athens, the exhibition *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art* featuring works by a number of the leading lights of the post-war art scene in Italy, including Valerio Adami, Mario Schifano, Emilio Tadini, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo and Gianfranco Pardi.

BFF's decision to showcase its important art collection in various European cities, and now in Greece, is highly significant for the circulation of knowledge and the fostering of ever-deeper bilateral relationships, embodying a positive synergy between public and private agencies.

I would like to thank the exhibition curators Maria Alicata and Afrodite Oikonomidou, and I wish the initiative all of the success it surely warrants.

Francesco Neri
Director, Italian Cultural Institute in Athens

Το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο Αθηνών ιδρύθηκε το 1954 με στόχο να δώσει νέα πνοή στις πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδας, στον απόηχο των δραματικών γεγονότων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Έκτοτε, ένα από τα κύρια καθήκοντα του Ινστιτούτου, όπως και ολόκληρου του δικτύου των Ιταλικών Μορφωτικών Ινστιτούτων, είναι να παρουσιάζει τις δημιουργίες της σύγχρονης Ιταλικής Τέχνης στο ελληνικό κοινό.

Οι δύο χώρες μας, φορείς ενός εξαιρετικού παρελθόντος που έχει αφήσει ανεξίτηλα ίχνη στον παγκόσμιο πολιτισμό, φημίζονται για την πλούσια και εντυπωσιακή παραγωγή έργων σε διάφορους τομείς της σύγχρονης τέχνης, παραγωγή που αξίζει να ανακαλύπτουμε μέσω συνεχούς και αμοιβαίας ενασχόλησης.

Για τον λόγο αυτό, είμαι ιδιαίτερα ευτυχής για τη συνεργασία με την BFF, η οποία θα καταστήσει δυνατή τη διοργάνωση στην Αθήνα της έκθεσης *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art*, που περιλαμβάνει έργα κορυφαίων προσωπικοτήτων της μεταπολεμικής καλλιτεχνικής σκηνής της Ιταλίας, όπως οι Valerio Adami, Mario Schifano, Emilio Tadini, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo και Gianfranco Pardi.

Η απόφαση της BFF να παρουσιάσει τη σημαντική συλλογή της από έργα τέχνης σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις και τώρα στην Ελλάδα είναι άκρως σημαντική για τη διάδοση γνώσης και την καλλιέργεια βαθύτερων διμερών σχέσεων, ενώ ταυτόχρονα σηματοδοτεί τη θετική συνέργεια μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τις επιμελήτριες της έκθεσης, Maria Alicata και Αφροδίτη Οικονομίδου, και να ευχηθώ σε αυτή την πρωτοβουλία κάθε επιτυχία, που σίγουρα της αξίζει.

Francesco Neri
Διευθυντής του Ιταλικού
Μορφωτικού Ινστιτούτου Αθηνών

L’Istituto Italiano di Cultura ad Atene fu creato nel 1954 per dare nuovo impulso ai rapporti culturali tra Italia e Grecia dopo le drammatiche vicende della seconda guerra mondiale.

Da allora uno dei compiti fondamentali dell’Istituto, così come dell’intera rete degli istituti italiani di cultura, è consistito nel presentare al pubblico greco le creazioni dell’arte contemporanea italiana.

I nostri due Paesi, portatori di un eccezionale passato di cui rimangono tracce indelebili nella cultura mondiale, sono caratterizzati da una vivace e interessante produzione artistica contemporanea in diversi settori, che necessita di una continua reciproca conoscenza e riscoperta.

Per questa ragione sono particolarmente lieto della collaborazione con BFF che permetterà di presentare ad Atene la mostra *Art Factor – The Pop Legacy in Post-War Italian Art* con opere di alcuni dei protagonisti del secondo dopoguerra come Valerio Adami, Mario Schifano, Emilio Tadini, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo e Gianfranco Pardi.

La decisione di BFF di presentare in diversi centri d’Europa e in Grecia la propria importante collezione artistica è di grande importanza per la circolazione del sapere e la creazione di rapporti bilaterali sempre più profondi, presentandosi come una positiva sinergia tra enti pubblici e privati.

Nel ringraziare le curatrici della mostra, Maria Alicata e Afrodite Oikonomidou, rivolgo all’iniziativa il mio augurio di un meritato successo.

Francesco Neri
Direttore, Istituto Italiano
di Cultura di Atene

A Pop Art Legacy

This project highlights a history that has seen an entrepreneurial spirit being fused with a commitment to art and culture.

Farmafactoring Foundation's collection benefits greatly from having remained aligned with the idea that has guided its composition and growth. Here, for the third event of the touring exhibition, we are showcasing a selection of works from the collection as part of a project geared towards illustrating a path taken by Italian art since the 1960s. This journey has led to the reinterpretation of a highly innovative and subversive international artistic idiom – one that is still relevant today.

Built up by BFF from the late 1980s onwards under the intelligent, attentive guidance of the renowned gallerist Giorgio Marconi, the collection encompasses works by some of the most important artists who have come into the gallery's orbit over the course of the decades, including great names such as Lucio Fontana, Man Ray and Alberto Burri, as well as a substantial group of artists operating in the Milanese milieu, from Enrico Baj to Lucio Del Pezzo, all the way to Arnaldo Pomodoro and other leading lights of Italian art such as Mario Schifano and Franco Angeli. With laudable farsightedness, long before it became *de rigueur* to do so, BFF started blazing the trail that is now followed by a great many companies in Italy and, indeed, right around the world, and which involves marrying the corporate identity to contemporary art and culture. It is right and proper, then, to flag up the difference between, on the one hand, sponsorship and patronage, and on the other, a relationship with art and culture that – precisely because it is a constituent part of, and integral to, the corporate identity – represents not only the organisation's image but also its meaning; in other words, the way in which it transmits and communicates shared values. The approach, then, is concerned both with form and with content, encompassing context, relationships and quality.

Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano and Emilio Tadini constitute the group of artists in the collection whose works have been selected for this touring exhibition project. From a perspective in which dialogue and continuity are prioritised, an attempt has been made to reflect the complex, multifaceted nature of the course taken by Italian art, spotlighting

the output of artists from different generations, taking in a range of poetics, who worked contemporaneously, albeit in diverse idioms, on a redefinition, neither singular nor unequivocal, of an artistic identity.

An initial definition would group these artists together on the basis that they all, to one extent or another, drew inspiration from an artistic language that first emerged on the global art scene in the early 1960s and has stayed there, cyclically, right up to the present day: Pop Art. In contrast to the American take on the idiom, which concentrated on the mass media and on the icons of mass culture, the European exponents – while engaging with the explosion of the image-obsessed society – remained connected to their own history and identity. Having assimilated the American experience, the paths taken would on occasion lead the European artists to positions diametrically opposed to those of their US counterparts. Bound to its roots, but also tethered to the events, politics and realities of the new urban landscape, post-war Italian art responded to the international currents with a highly personal exploration, which only now, in hindsight, can we at last see with new clarity and lucidity. While various analogies can be made, the Italian artists differentiated themselves from the Americans in several ways: they prioritised an artisanal approach with respect to the mechanised, industrial output of the US-based pop artists; they chose to mine as source material the cultural icons of their own history; and they adopted a more politicised mentality than that embodied in the commercial artefacts of which the Americans were so enamoured. In short, the Italian artists carried different historical and cultural baggage, and were marked out by their strong desire to innovate, discover, and understand.

With this tour, the collection is today taking another step into the future. Through the works selected and intended to travel within Italy and beyond, the focus is on an Italian identity that has what it takes to enter into dialogue with the world and with an international style, filtered through the symbols of the local culture. At the same time, attention is drawn to the history of an organisation that today is going global while remaining steadfastly anchored to its own cultural and territorial roots.

Enrico Baj, *Studio per "Il paradiso perduto": Disperazione e preghiera*, 1986

Gianfranco Pardi, *Diagonale*, 1982

Lucio Del Pezzo, *Senza titolo*, 1978

Μια Pop κληρονομιά

Με την πραγματοποίηση αυτής της έκθεσης αναδεικνύεται μια πρωτοβουλία όπου το επιχειρηματικό πνεύμα συναντιέται με τη δέσμευση προς την τέχνη και τον πολιτισμό.

Η συλλογή του Ιδρύματος Farmafactoring έχει το μεγάλο πλεονέκτημα ότι είναι πολύ συνεπής με την ιδέα που καθοδήγησε τη σύνθεση και την εξέλιξη της. Παρουσιάζεται εδώ, στο πλαίσιο της τρίτης φάσης της περιοδεύουσας έκθεσης, μια επιλογή έργων που αποτελούν ένα εκθεσιακό πρότζεκτ με στόχο την απεικόνιση μιας καλλιτεχνικής διαδρομής με ιταλικό αποτύπωμα που, ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1960, οδηγεί στην επανεξέταση και την ερμηνεία μιας εξαιρετικά καινοτόμου και ανατρεπτικής διεθνούς καλλιτεχνικής γλώσσας, η οποία παραμένει επίκαιρη ακόμη και σήμερα.

Η συλλογή που δημιούργησε η BFF από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, υπό την ευφυή και προσεκτική καθοδήγηση του διάσημου γκαλερίστα Giorgio Marconi, περιλαμβάνει έργα μερικών από τους σημαντικότερους καλλιτέχνες που συνεργάστηκαν με την γκαλερί ανά τις δεκαετίες. Σε αυτούς συγκαταλέγονται μεγάλα ονόματα, όπως ο Lucio Fontana, Man Ray και Alberto Burri, καθώς και μια μεγάλη ομάδα καλλιτεχνών που δραστηριοποιήθηκαν στο περιβάλλον του Μιλάνου, από τους Enrico Baj και Lucio Del Pezzo μέχρι τον Arnaldo Pomodoro και άλλους κορυφαίους καλλιτέχνες, όπως ο Mario Schifano και ο Franco Angeli. Με αξέπαινη διορατικότητα και πολύ μπροστά από την εποχή της, η BFF άρχισε να ανοίγει τον δρόμο που πλέον ακολουθούν πολλές εταιρείες στην Ιταλία, αλλά και σε όλο τον κόσμο: τον συνδυασμό της εταιρικής ταυτότητας με τη σύγχρονη τέχνη και τον πολιτισμό. Επιβάλλεται όμως να επισημάνουμε τη διαφορά μεταξύ χορηγίας, στήριξης και ενεργού σχέσης με την τέχνη και τον πολιτισμό, η οποία, ακριβώς επειδή αποτελεί αναπόσπαστο και θεμελιώδες στοιχείο της εταιρικής ταυτότητας, αντιπροσωπεύει όχι μόνο την εικόνα της εταιρείας, αλλά και την ουσία της, δηλαδή τον τρόπο και τα μέσα με τα οποία μεταλαμπαδεύονται και εκφράζονται κοινές αξίες. Προσοχή στη μορφή, λοιπόν, αλλά σε στενή συνάρτηση με το περιεχόμενο, και συνεπώς και στη συγκυρία, στις διασυνδέσεις και στην ποιότητα.

Οι Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano και Emilio Tadini αποτελούν τον πυρήνα των καλλιτεχνών της συλλογής, τα έργα των οποίων έχουν επιλεγεί για

την περιοδεύουσα έκθεση. Σύμφωνα με μια προοπτική διαλόγου και συνέχειας, έγινε μια προσπάθεια να αποτυπωθεί η σύνθετη και πολύπλευρη φύση της πορείας της ιταλικής τέχνης, αναδεικνύοντας τα έργα καλλιτεχνών από διαφορετικές γενιές και από ένα ευρύ φάσμα δημιουργικότητας, οι οποίοι εργάστηκαν την ίδια εποχή, αν και με διαφορετικά ιδιώματα, για τον επαναπροσδιορισμό μιας καλλιτεχνικής ταυτότητας που δεν ήταν ούτε μοναδική ούτε αδιαμφισβήτητη.

Με έναν πρώτο ορισμό αυτοί οι καλλιτέχνες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με βάση το γεγονός ότι όλοι τους, ως έναν βαθμό, άντλησαν έμπνευση από ένα καλλιτεχνικό ιδίωμα που κυριάρχησε στην παγκόσμια εικαστική σκηνή στις αρχές της δεκαετίας του 1960 για να παραμείνει εκεί, με διάφορες διακυμάνσεις, μέχρι και σήμερα: την Pop Art. Σε αντίθεση με τους κώδικες της αμερικανικής εκδοχής, η οποία επικεντρώθηκε στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και στις εικόνες της μαζικής κουλτούρας, οι Ευρωπαίοι εκφραστές διατήρησαν τη σύνδεση με την ιστορία και την ταυτότητά τους, παραμένοντας ευαίσθητοι στην ανανέωση του εκφραστικού μέσου που έρχεται αντιμέτωπο με την έκρηξη της κοινωνίας των εικόνων. Έχοντας αφομοιώσει την αμερικανική εμπειρία, οι πορείες που ακολούθησαν οδηγούσαν, ενίστε, σε θέσεις διαμετρικά αντίθετες. Συνεπής στις ρίζες της, αλλά και άρρηκτα δεμένη με τα γεγονότα, την πολιτική και την πραγματικότητα του νέου αστικού τοπίου, η μεταπολεμική τέχνη ανταποκρίθηκε στα διεθνή ρεύματα με μια άκρως προσωπική εξερεύνηση την οποία μόνο τώρα, εκ των υστέρων, μπορούμε να δούμε με νέα και μεγαλύτερη διαύγεια. Αν και εντοπίζονται διάφορες αναλογίες, οι Ιταλοί καλλιτέχνες διαφοροποιήθηκαν από τους Αμερικανούς με πολλούς τρόπους. Έδωσαν προτεραιότητα σε μια πιό παραδοσιακή προσέγγιση σε αντίθεση με την σειριακή αναπαραγωγή που βασίζεται σε μηχανικά ή βιομηχανικά πρότυπα. Επέλεξαν, επίσης, να αξιοποιήσουν ως πηγή τις πολιτισμικές εικόνες της δικής τους ιστορίας και υιοθέτησαν μια νοοτροπία πιο προσανατολισμένη στην πολιτική από εκείνη των εμπορικών αντικειμένων που προτιμούσαν οι Αμερικανοί. Οι Ιταλοί καλλιτέχνες, κινούνται με διαφορετικά βιώματα, που χαρακτηρίζονται από την έντονη επιθυμία τους για καινοτομία, ανακάλυψη και κατανόηση.

Με αυτή την περιοδεύουσα έκθεση, η συλλογή κάνει ένα τεράστιο άλμα στο μέλλον. Μέσα από τα επιλεγμένα έργα, τα οποία προορίζονται να ταξιδέψουν στην Ιταλία και στο εξωτερικό, τίθεται στο επίκεντρο μια ιταλική καλλιτεχνική ταυτότητα που συνδιαλέγεται με τον κόσμο και με ένα διεθνές καλλιτεχνικό ρεύμα το οποίο έχει φιλτραριστεί μέσα από τα σύμβολα της τοπικής κουλτούρας. Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται η ιστορία μιας εταιρείας που σήμερα ανοίγεται σε παγκόσμια κλίμακα, ενώ παραμένει σταθερά συνδεδεμένη με τις εδαφικές και πολιτισμικές ρίζες της.

Un'eredità Pop

Con questo progetto si rende pubblica una storia che coniuga spirito imprenditoriale e attenzione alla cultura e all'arte.

La collezione di Fondazione Farmafactoring ha il grande pregio di essere molto coerente con l'idea che ne ha guidato la crescita e l'ordinamento. Viene qui presentata, nella terza tappa della mostra itinerante, una selezione di opere che si snoda in un progetto espositivo volto a illustrare un percorso artistico di impronta italiana che, a partire dagli anni Sessanta, conduce a una rilettura e interpretazione di un linguaggio internazionale dal carattere fortemente innovativo e sovversivo, ad oggi ancora rilevante.

Costituita da BFF a partire dalla fine degli anni Ottanta grazie alla sapiente e attenta guida di un grande gallerista come Giorgio Marconi, la collezione raccoglie opere di alcuni degli artisti più importanti che hanno ruotato intorno alla galleria nel corso dei decenni: grandi nomi come Lucio Fontana, Man Ray, Alberto Burri sino a un nutrito gruppo di artisti di area milanese da Enrico Baj a Lucio Del Pezzo, fino ad Arnaldo Pomodoro e altre figure di spicco quali Mario Schifano e Franco Angeli. Con grande lungimiranza e largo anticipo sui tempi, BFF intraprendeva quella strada che, oggi, seguono molte aziende in Italia e nel mondo: il connubio tra identità aziendale e arte e cultura contemporanea. È doveroso, però, fare attenzione alla differenza tra sponsorizzazione, mecenatismo e un rapporto con l'arte e la cultura che, proprio perché costitutivo e fondante della propria identità, ne rappresenta oltre che l'immagine anche il significato, ovvero il modo e il mezzo attraverso il quale trasmettere e comunicare valori condivisi. Attenzione alla forma, quindi, ma in stretta relazione con i contenuti, ovvero al contesto, alle relazioni e alla qualità.

Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano, Emilio Tadini, costituiscono il nucleo di artisti della collezione le cui opere sono state selezionate per un progetto espositivo itinerante. Secondo un'ottica di dialogo e continuità, si è cercato di restituire un'immagine complessa e sfaccettata di un percorso dell'arte italiana in cui autori che sono espressione di diverse generazioni, poetiche e linguaggi hanno lavorato, contemporaneamente tra loro, a ridisegnare una nuova e variegata identità artistica.

Ad una prima definizione si potrebbe raggruppare questi artisti in base alla considerazione che tutti, chi più chi meno, sono debitori di un linguaggio che s'impone sulla scena artistica mondiale a partire dai primi anni Sessanta per rimanervi poi per un periodo che, attraverso corsi e ricorsi, arriva sino ai nostri giorni: la Pop Art. A fronte dei codici degli artisti americani che si concentrano sugli stilemi e le icone della cultura di massa, gli europei, pur sensibili al rinnovamento di un linguaggio artistico che fa i conti con l'esplosione della società dell'immagine, restano ancorati alla propria storia e identità. Fatta propria l'esperienza americana, le direzioni intraprese si pongono, talvolta, anche in contraddizione con questa. Legata alle proprie radici, ma connessa ai fatti di cronaca, alla politica e alla realtà del nuovo paesaggio urbano, l'arte italiana del secondo dopoguerra risponde alle correnti internazionali, con una ricerca personalissima, che solo oggi con la distanza del passato riusciamo a vedere con maggiore e nuova lucidità. Sebbene siano riscontrabili diverse analogie, gli artisti italiani si differenziano dagli americani in vari modi: da un lato prediligendo un approccio più artigianale rispetto a una serialità di matrice meccanica o industriale; dall'altro, riprendendo come fonte le icone culturali della propria storia e una mentalità politicamente più impegnata rispetto agli oggetti commerciali prediletti dagli americani. Questi artisti si muovono con un bagaglio differente, caratterizzato da un forte desiderio di rinnovare, scoprire e capire.

La collezione, oggi, compie con un progetto espositivo itinerante un'ulteriore passo verso il futuro. Attraverso le opere selezionate e pensate per viaggiare in Italia e all'estero, si pone il focus su un'identità italiana capace di dialogare con il mondo e con uno stile internazionale filtrato dai simboli della cultura locale. Allo stesso tempo, si pone l'attenzione sulla storia di una realtà che, oggi, si proietta in una visione globale rimanendo, comunque, saldamente legata alle proprie radici culturali e territoriali.

Artists on Display

**Valerio Adami
Franco Angeli
Enrico Baj
Lucio Del Pezzo
Gianfranco Pardi
Mario Schifano
Emilio Tadini**

**Italian Cultural Institute, Athens
01.12.2022 – 03.02.2023**

The Collection

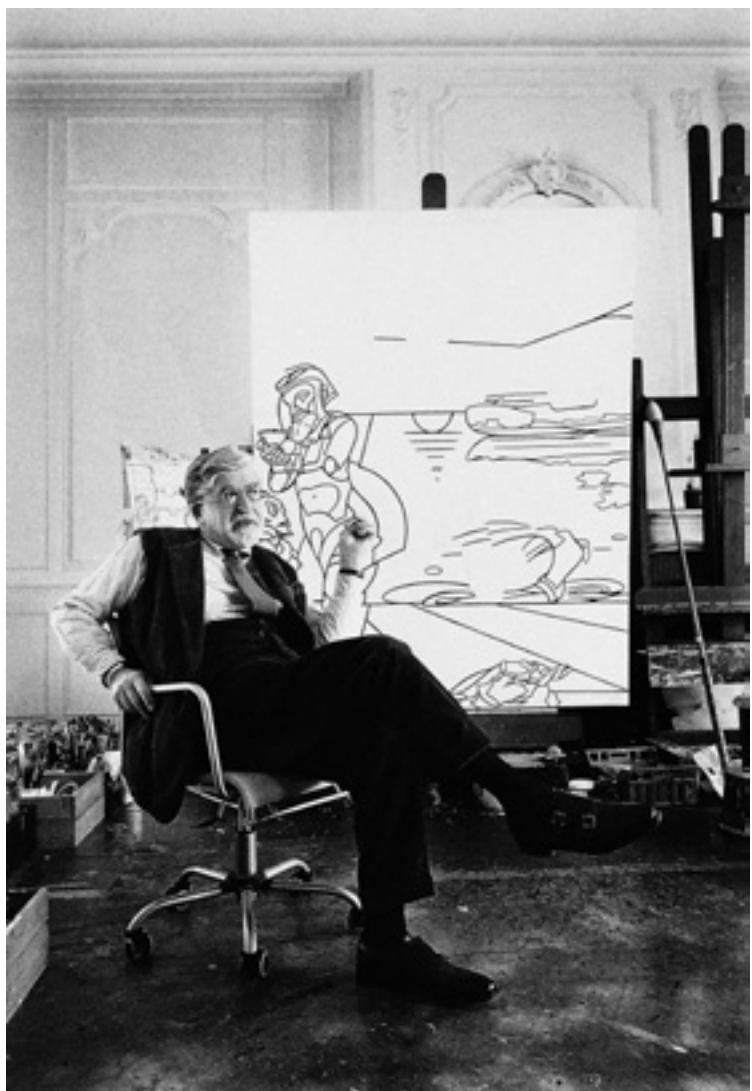
The collection pays tribute to the art of the second half of the twentieth century and it encompasses 250 artworks. We present here a selection that encapsulates an Italian path to Pop Art through the works of Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano and Emilio Tadini. These artists engaged with a long-standing pictorial tradition, revisiting, and transcending the avant-gardes and the stylistic techniques of the past and making use of a rich variety of resources that were often leveraged for purposes of social and cultural activism.

Αυτή η Συλλογή αποτίει φόρο τιμής στην τέχνη του δεύτερου μισού του εικοστού αιώνα και περιλαμβάνει 250 έργα τέχνης. Παρουσιάζουμε εδώ τις επιλογές που αντιπροσωπεύουν καλύτερα την ιταλική πορεία της Pop Art, μέσα από τα έργα των Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano και Emilio Tadini. Πρόκειται για καλλιτέχνες που αναμετρήθηκαν με μια μακρόχρονη εικαστική παράδοση, επανεξετάζοντας και υπερβαίνοντας τις πρωτοπορίες και τις τεχνοτροπίες του παρελθόντος και χρησιμοποιώντας μια πλούσια ποικιλία εκφραστικών μέσων, που συχνά αξιοποιήθηκαν για σκοπούς κοινωνικού και πολιτιστικού ακτιβισμού.

Questa collezione è un tributo all'arte della seconda metà del Ventesimo secolo e include 250 opere d'arte. Presentiamo qui una selezione che traccia il percorso italiano della Pop Art attraverso le opere di Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano ed Emilio Tadini. Questi artisti si sono confrontati con una tradizione iconografica di lunga data, rivisitando e trascendendo le avanguardie e le tecniche stilistiche del passato e utilizzando una copiosa varietà di risorse, spesso al servizio di un attivismo sociale e culturale.

Valerio Adami

Bologna, 1935

Valerio Adami in his studio-house in the 2000s, Montmartre district, Paris. Ο Valerio Adami στο στούντιο/σπίτι του τη δεκαετία του 2000, Μονμάρτρη, Παρίσι. Valerio Adami nella sua casa studio negli anni Duemila, quartiere di Montmartre, Parigi.

“A painter takes account of everything, from photographs of current events to comic strips and TV images, the use of an inter-individual language that makes it possible to establish a direct form of communication with the viewer.”

«Ένας ζωγράφος λαμβάνει υπόψη του τα πάντα, από φωτογραφίες της επικαιρότητας μέχρι κόμικς και τηλεοπτικές εικόνες. Χρησιμοποιεί μια διαπροσωπική γλώσσα που καθιστά δυνατή μια άμεσης μορφής επικοινωνία με τον θεατή».

“Un pittore tiene conto di tutto, dalle fotografie di attualità, ai comic strips, alle immagini televisive, l'utilizzazione di un linguaggio inter-individuale che permetta di stabilire una comunicazione, diretta con lo spettatore”.

Valerio Adami, 1964

Born in Bologna in 1935, Valerio Adami then moved to Milan, where he attended the Brera Academy, studying under Achille Funi, founder of the *Novecento* movement in 1922. During this period, Adami began to weave an international network of cultural and artistic relationships through his participation in solo and group shows such as *Italian Artists* at the Cambridge Art Association in Massachusetts; *Anti-procès*, curated by Alain Jouffroy; and the exhibition held at the Institute of Contemporary Art in London, on the invitation of Roland Penrose. He soon garnered an international reputation, winning awards and staging major personal exhibitions, with a room being dedicated to him at documenta 3 in Kassel in 1964, and a retrospective being staged at the Centre Pompidou in Paris in 1985.

Starting in the 1960s, Adami focused his energies on constructing a form of stylistic expression based on a new, complete idiom. After moving to Paris, he travelled widely, visiting London, South America, India, and the United States – all places that influenced the composition of the scenes he was painting, which tended towards crowded urban landscapes. He worked obsessively on the human figure, squeezing it into the restricted space of the canvas. In the wake of his crowd scenes, he began to work more on full-figure paintings and portraits, often concerned with public or private episodes and featuring historical figures. His paintings approached reality, rendering it in a comic-book style that combined irony and whimsy.

Through the 1980s and 1990s, he participated at the 42nd Venice Biennale and produced murals for the atrium of the Gare d'Austerlitz in Paris, the First National City Bank in New York, and the École des Beaux-Arts in Cergy-Pontoise. In this period, Adami started to paint works that betrayed his new stylistic maturity: the colours became brighter and more saturated as the compositions were sub-divided very precisely, with the lines becoming cleaner and more assertive, the construction of the space achieving a greater sense of freedom as the figures and geometric references were reduced to a minimum. Over the course of his career, he retained his uniqueness, using a practice more descriptive than expressive – as Henry Martin put it, Adami is “resistant to change.” In recent years, he has been working and living between Paris and Meina on Lake Maggiore, concentrating entirely on drawing and painting.

Valerio Adami in his studio-house in the 1970s, Montmartre district, Paris. Ο Valerio Adami στο στούντιο/σπίτι του τη δεκαετία του 1970, Μονμάρτρη, Παρίσι. Valerio Adami nella sua casa studio negli anni Settanta, quartiere di Montmartre, Parigi.

Ο Valerio Adami γεννήθηκε στη Μπολόνια το 1935 και στη συνέχεια μετακόμισε στο Μιλάνο, όπου φοίτησε στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Brera κοντά στον Achille Funi, ιδρυτή του κινήματος *Novecento* το 1922. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο Adami ξεκίνησε να υφαίνει ένα διεθνές δίκτυο πολιτιστικών και καλλιτεχνικών σχέσεων μέσω της συμμετοχής του σε ατομικές και ομαδικές εκθέσεις, όπως η *Italian Artists* στο Cambridge Art Association της Μασαχουσέτης, η εκδήλωση *Anti-procès*, που επιμελήθηκε ο Alain Jouffroy και η έκθεση που πραγματοποιήθηκε στο Ινστιτούτο Σύγχρονης Τέχνης του Λονδίνου, κατόπιν πρόσκλησης του Roland Penrose. Σύντομα απέκτησε διεθνή φήμη, κερδίζοντας βραβεία και διοργανώνοντας σημαντικές ατομικές εκθέσεις, συμπεριλαμβανομένης μιας αίθουσας αφιερωμένης στη δουλειά του κατά τη διάρκεια της documenta 3 στο Κάσσελ το 1964 και μιας αναδρομικής έκθεσης που διοργανώθηκε στο Κέντρο Πομπιντού στο Παρίσι το 1985.

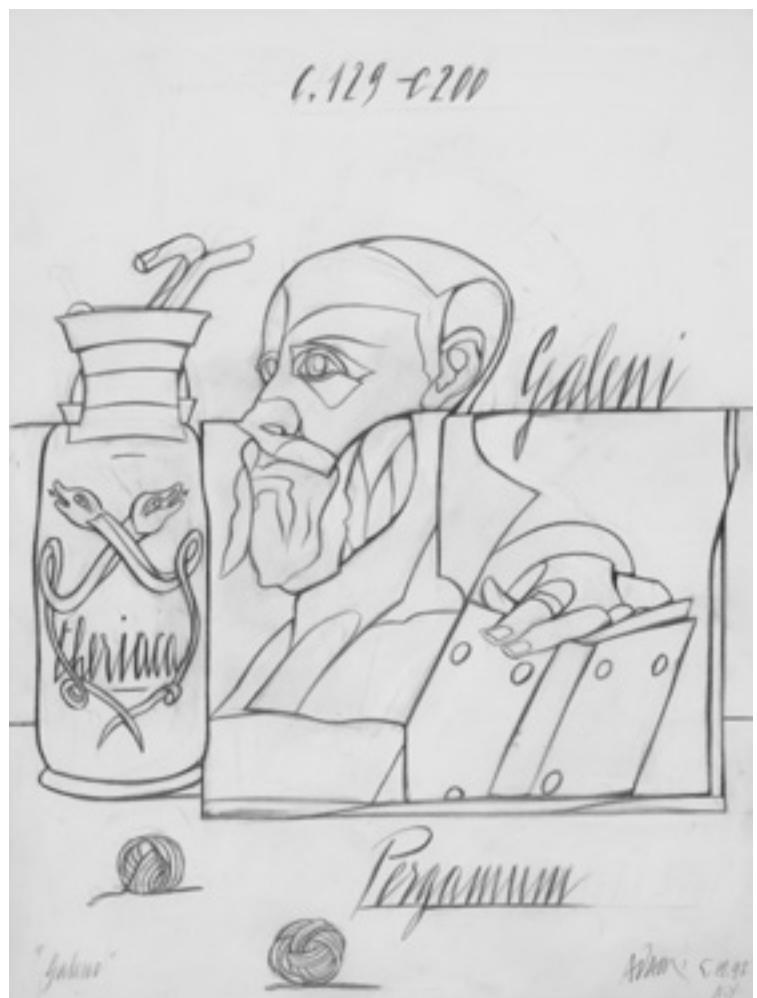
Ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1960, ο Adami επικέντρωσε την ενέργειά του στη δημιουργία μιας μορφής στυλιστικής έκφρασης βασισμένης σε ένα νέο, ολοκληρωμένο ιδίωμα. Αφού μετακόμισε στο Παρίσι, ταξίδεψε πολύ, με προορισμούς το Λονδίνο, τη Νότια Αμερική και τις ΗΠΑ. Όλες αυτές οι εμπειρίες επηρέασαν τη σύνθεση των σκηνών που ζωγράφιζε, στις οποίες επικρατούν τα πολυπληθή αστικά τοπία. Δούλευε εμμονικά πάνω στην ανθρώπινη μορφή, στριμώχνοντάς την στον περιορισμένο χώρο του καμβά. Μετά από τις σκηνές πλήθους, άρχισε να εστιάζει περισσότερο σε ολόσωμες μορφές και σε πορτρέτα, που συχνά πραγματεύονται δημόσια ή ιδιωτικά επεισόδια και απεικονίζουν ιστορικά πρόσωπα. Οι πίνακές του προσέγγιζαν την πραγματικότητα, αποδίδοντάς την με ένα στυλ που θυμίζει κόμικς και συνδυάζει την ειρωνεία και την παιγνιώδη διάθεση.

Στις δεκαετίες του 1980 και 1990, συμμετείχε στην 42η Μπιενάλε της Βενετίας και δημιούργησε τοιχογραφίες για το αίθριο του σταθμού Gare d'Austerlitz στο Παρίσι. Την ίδια εποχή αναλαμβάνει την δημιουργία έργων για την τράπεζα First National City Bank στη Νέα Υόρκη και για τη Σχολή Καλών Τεχνών στη Cergy-Pontoise. Αυτή την περίοδο, ο Adami πραγματοποιεί έργα που σηματοδοτούν τη νέα στυλιστική του ωριμότητα. Τα χρώματα γίνονται πιο έντονα και ζωντανά, η σύνθεση διαμορφώνεται με μεγαλύτερη ακρίβεια, ενώ οι γραμμές γίνονται πιο καθαρές και πιο δυναμικές. Ακόμη και η δομή του χώρου αποκτά μεγαλύτερη αίσθηση ελευθερίας, καθώς οι μορφές και οι γεωμετρικές αναφορές περιορίζονται στο ελάχιστο. Κατά τη διάρκεια της καριέρας του, διατήρησε τη μοναδικότητά του, εφαρμόζοντας μια πρακτική περισσότερο περιγραφική παρά εκφραστική. Όπως το έθεσε ο Henry Martin, ο Adami είναι «ανθεκτικός στην αλλαγή». Τα τελευταία χρόνια, εργάζεται και ζει ανάμεσα στο Παρίσι και στη Meina της λίμνης Maggiore, αφοσιωμένος αποκλειστικά στο σχέδιο και τη ζωγραφική.

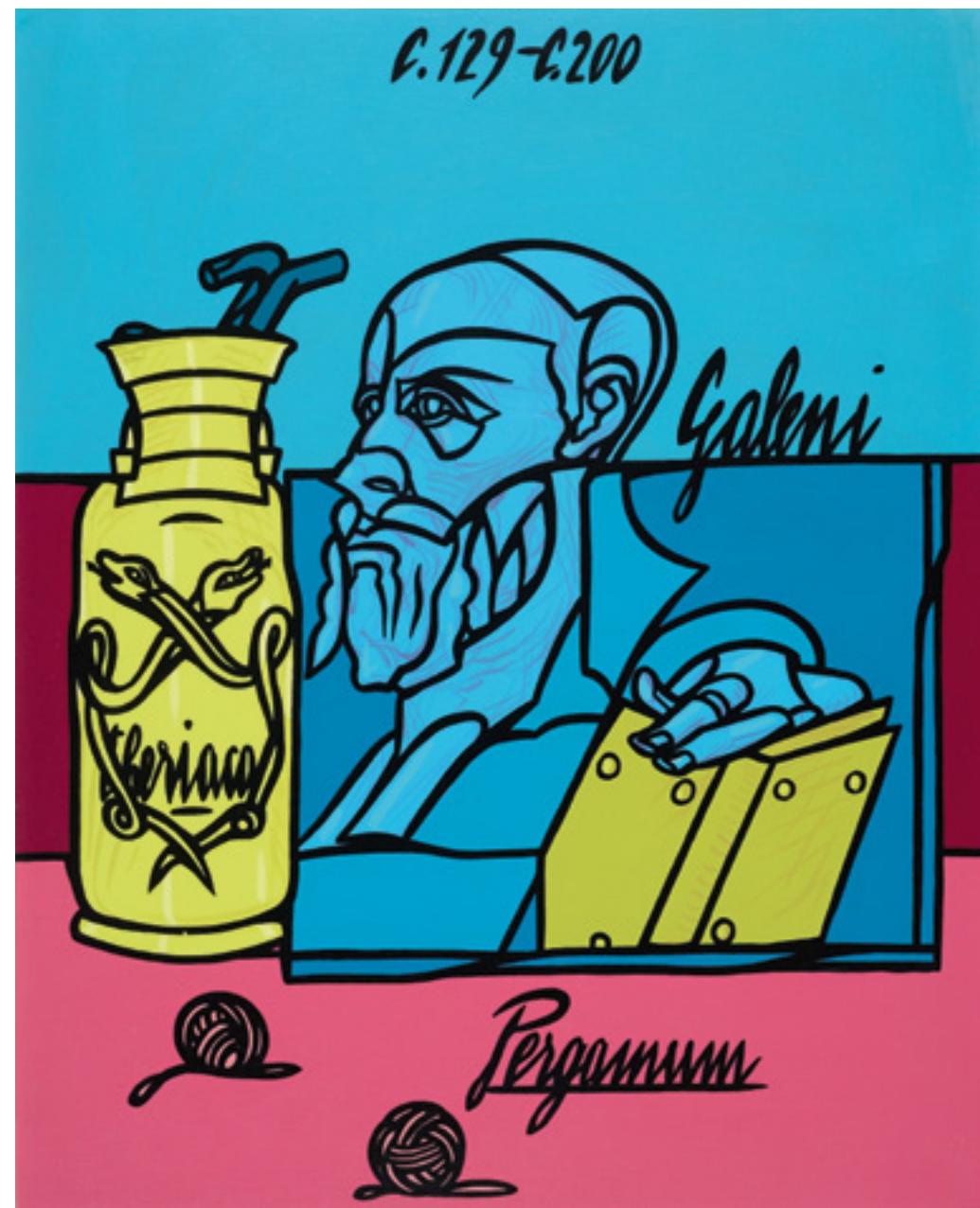
Nato a Bologna nel 1935, Valerio Adami si trasferisce a Milano dove frequenta l'Accademia di Brera, studiando sotto la direzione di Achille Funi, fondatore del movimento *Novecento* nel 1922. In questo periodo, inizia a tessere una rete di relazioni culturali e artistiche a livello internazionale attraverso la sua partecipazione a mostre personali e collettive come l'esposizione *Italian Artists* alla Boston Cambridge Art Association, la manifestazione *Anti-procès* curata da Alain Jouffroy e la mostra all'Institute of Contemporary Art di Londra su invito di Roland Penrose. Riesce a farsi un nome a livello internazionale, ottenendo riconoscimenti e realizzando grandi esposizioni personali, inclusa una sala a lui dedicata in occasione della III edizione di documenta a Kassel nel 1964 e la retrospettiva del 1985 presso il Centre Pompidou di Parigi.

A partire dagli anni Sessanta, Adami, si dedica a creare una propria espressione stilistica basata su una sintassi nuova e completa. Dopo il trasferimento a Parigi, intraprende un'ampia serie di viaggi che lo portano a Londra, in Sud America, in India e negli Stati Uniti. Tutti questi luoghi influenzano la composizione delle scene dipinte dall'artista in cui predominano paesaggi urbani popolati di figure umane. Adami lavora ossessivamente sulla figura umana, comprimendola negli stretti spazi della tela. Dopo le composizioni affollate, lascia spazio a figure intere o ai ritratti, che fanno spesso riferimento a episodi di vita pubblica o privata e che descrivono personaggi della storia. Le sue opere si avvicinano alla realtà, restituendola attraverso uno stile fumettistico che mette insieme l'ironico e il fantasioso.

Durante gli anni Ottanta e Novanta partecipa alla XLII Biennale di Venezia e realizza i pannelli murali per l'atrio della Gare d'Austerlitz a Parigi. Negli stessi anni crea opere per la First National City Bank a New York e per la École des Beaux-Arts a Cergy-Pontoise. A partire da questo periodo, Adami si dedica a realizzare dipinti che mostrano una maturità stilistica nuova. Il colore è più intenso, saturo e brillante, la suddivisione della composizione è precisa mentre la linea si fa netta e chiara. Anche la costruzione dello spazio sembra più libero, la presenza di figure e i riferimenti geometrici sono ridotti al minimo. Nel corso degli anni, Adami mantiene la sua unicità evidenziando una pratica più descrittiva che espressiva che, come fa notare Henry Martin, è "resistente al cambiamento." Negli ultimi anni l'artista lavora e vive tra Parigi e Meina, sul Lago Maggiore, dedicando tutte le sue energie al disegno e alla pittura.

Galeno, 1997

Galeno, 1997

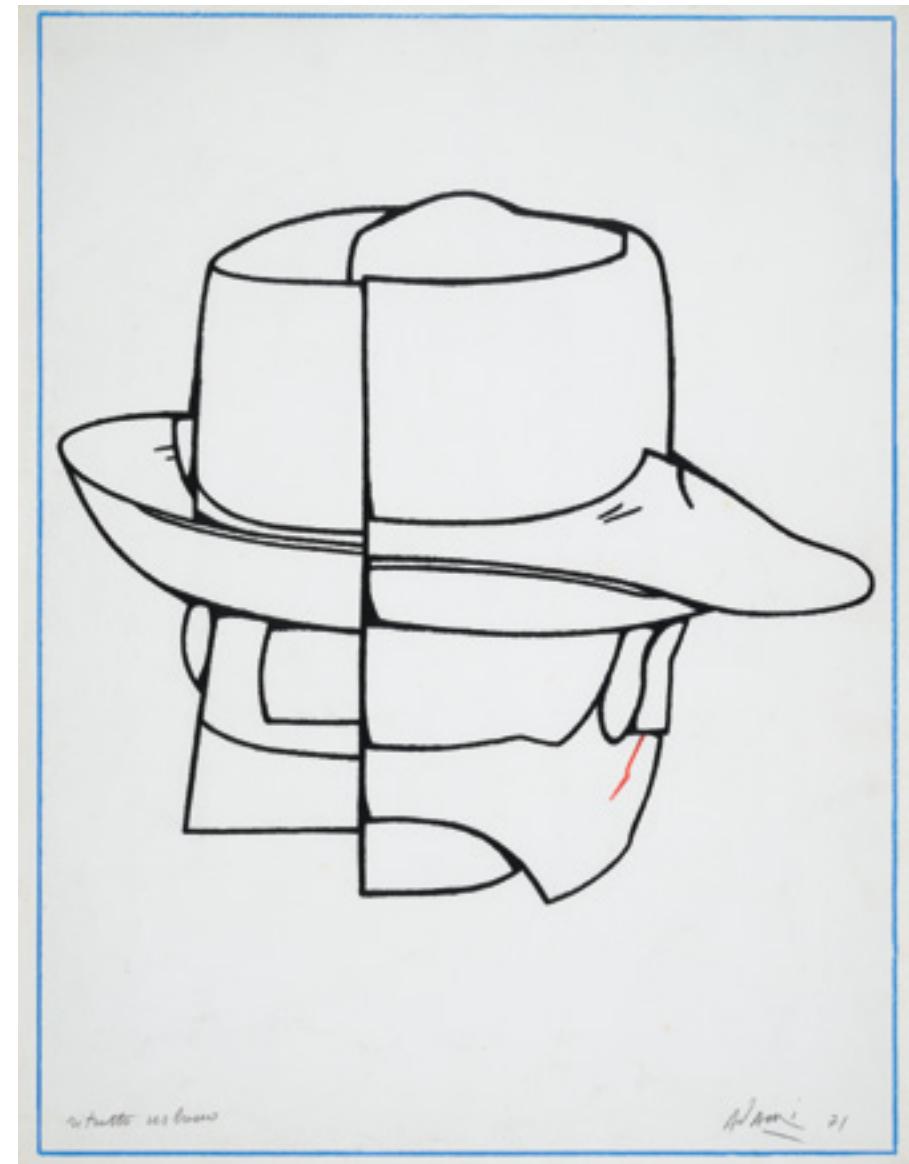
Paracelso, 1997

Paracelso, 1997

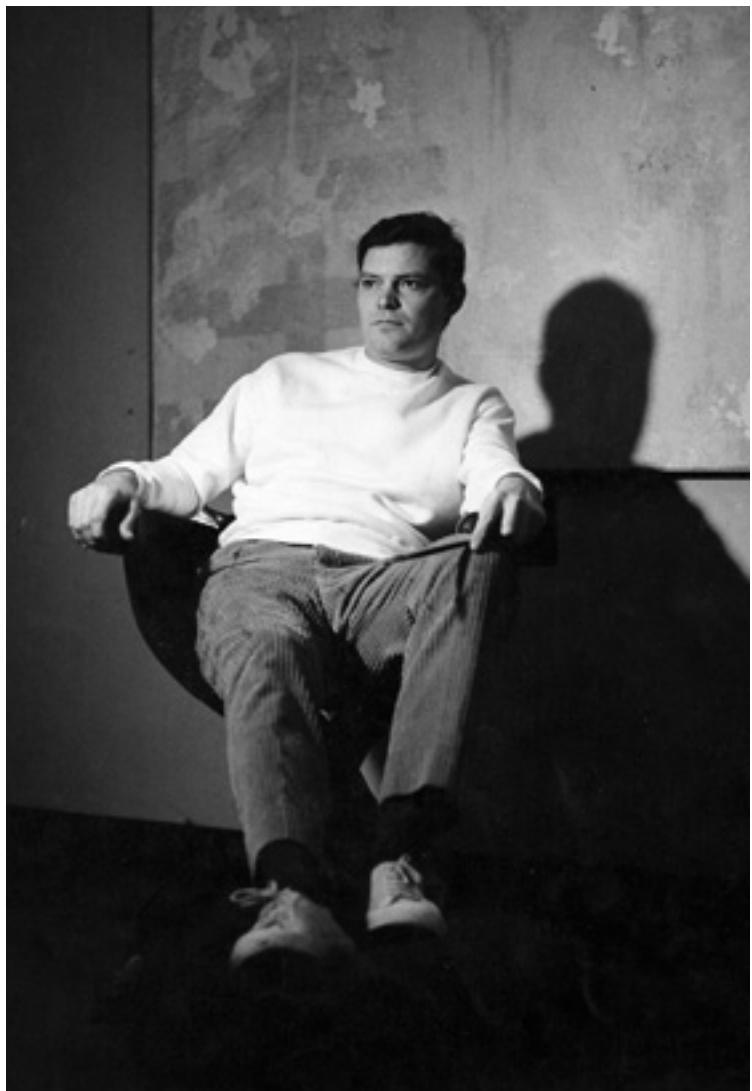

Gorki a Capri, 1970

Ritratto urbano, 1971

Franco Angeli
Rome, 1935–1988

Franco Angeli in his studio in the 1960s, Rome. Ο Franco Angeli στο στούντιό του τη δεκαετία του 1960, Ρώμη. Franco Angeli nel suo studio negli anni Sessanta, Roma.

“(...) the Eagles, the She-Wolfs, the ruins and tombstones from my childhood; they were now part of my visual memory, of my culture, past and present.”

«(...) οι Αετοί, οι Λύκαινες, τα ερείπια, οι ταφόπλακες των παιδικών μου χρόνων ήταν πλέον μέρος της οπτικής μου μνήμης, της κουλτούρας μου, του παρελθόντος και του παρόντος».

“(...) le Aquile, le Lupe, i ruderì, le lapidi appartenute alla mia infanzia facevano ormai parte della mia memoria visiva, della mia cultura passata e presente”.

Born in 1935 in the San Lorenzo district of Rome, to a family deeply embedded in the socialist, anti-Fascist tradition, Franco Angeli made his debut in the vibrant climate of '60s Rome. From the outset, art for him was a cry for freedom, as he cast his critical eye on contemporary society. Together with the artists of the Piazza del Popolo School, he contributed to the ongoing cultural debate, in which artistic practice was still divided between abstraction and figuration. In the '60s, he participated in several exhibitions at La Tartaruga Gallery, and his works were featured at the storied 32nd Venice Biennale (1964) and the 9th Rome Quadriennale (1965).

In his works, he focused on the dynamics of visual perception, and was very interested in other spheres closely associated with vision, photography, and filmmaking. In his early works, the forms appeared as fading impressions on the canvas, generating evocative effects on the surfacing shapes. Angeli based his art on symbols and figures, starkly portrayed against the canvas, becoming a sort of transparent stage curtain behind which, the symbolic figures are arranged. This constituted a way of denouncing the violence that accompanies such representations of power, but at the same time it served as a technical solution to demonstrate the futility of those sham images. Angeli stressed their rhetorical aspects, their false, conceited emphasis, drawing attention to their emptiness and illusory nature. His works are shot through with moral and political substance.

Unlike American Pop Art, the symbols he used were not mechanically reproduced icons; rather, they were interpreted, drawn, traced by hand. They were not assembled but depicted alongside each other. In his output, he made use of politically charged symbolism, although the positioning of the figures was arbitrary, never the result of a geometrically calculated operation. For the critic Maurizio Fagiolo dell'Arco, Angeli's poetics was based on the fragment, as evinced by the artist's zooming in on American coins, in ever-changing compositions that never repeat. He used symbols such as the swastika and the hammer and sickle in both positive and negative ways. The artist died in 1988 in Rome, where he had always lived: the city provided the starting point for his career and remained bound up with his art throughout his life.

Γεννημένος το 1935 στη συνοικία Σαν Λορέντζο της Ρώμης, από οικογένεια με βαθιές ρίζες στη σοσιαλιστική και αντιφασιστική παράδοση, ο Franco Angeli έκανε το ντεμπούτο του στο εκρηκτικό καλλιτεχνικό περιβάλλον της Ρώμης της δεκαετίας του '60. Από την αρχή, η τέχνη ήταν γι'αυτόν μια κραυγή ελευθερίας, καθώς έριχνε την κριτική ματιά του στη σύγχρονη κοινωνία. Μαζί με τους καλλιτέχνες της Σχολής Piazza del Popolo, συνέβαλε στη συνεχή συζήτηση για τον πολιτισμό, σύμφωνα με την οποία η καλλιτεχνική πρακτική εξακολουθούσε να διχάζεται μεταξύ αφαιρετικότητας και παραστατικότητας. Τη δεκαετία του '60, συμμετείχε σε αρκετές εκθέσεις στην γκαλερί La Tartaruga και τα έργα του παρουσιάστηκαν στην περίφημη 32η Μπιενάλε της Βενετίας (1964) και στην 9η Κουαντριενάλε της Ρώμης (1965).

Στα έργα του επικεντρώνει την προσοχή του στη δυναμική της οπτικής αντίληψης, ενώ τον ενδιέφεραν πολύ και άλλοι τομείς που συνδέονται στενά με την εικόνα, τη φωτογραφία και τον κινηματογράφο. Στα πρώιμα έργα του, οι μορφές παρουσιάζονται σαν ξεθωριασμένες αποτυπώσεις στον καμβά, δημιουργώντας υποβλητικά εφέ στα σχήματα που αναδύονται. Ο Angeli στήριξε την τέχνη του σε σύμβολα και μορφές που απεικόνισε στον καμβά με ωμό, αρχέγονο τρόπο. Τα σύμβολα που διαλέγει κινούνται πάνω στη ζωγραφική επιφάνεια η οποία γίνεται ένα είδος διαφανούς αυλαίας, πίσω από την οποία εκτίθενται οι συμβολικές μορφές. Αυτός ήταν ο τρόπος που επέλεξε ο καλλιτέχνης για να αποδοκιμάσει τη βία που συνοδεύει τέτοιες αναπαραστάσεις εξουσίας, αλλά, ταυτόχρονα, λειτουργούσε και ως τεχνική λύση για να καταδείξει τη ματαίότητα αυτών των πλασματικών εικόνων. Ο Angeli τόνιζε τις ρητορικές πτυχές τους, την ψεύτικη, αλαζονική έμφασή τους, τραβώντας την προσοχή στην κενότητα και την απατηλή φύση τους. Τα έργα του διαπινέονται από θηική και πολιτική ουσία.

Σε αντίθεση με την αμερικανική Pop Art, τα σύμβολα που χρησιμοποίησε δεν ήταν μηχανικά αναπαραγόμενες εικόνες. Αντιθέτως, τα ερμήνευε, τα σχεδίαζε και τα αποτύπωνε με το χέρι. Δεν ήταν συναρμολογημένα, αλλά απεικονίζονταν το ένα δίπλα στο άλλο. Στο έργο του χρησιμοποίησε πολιτικά φορτισμένους συμβολισμούς, ωστόσο η τοποθέτηση των μορφών ήταν αυθαίρετη και ποτέ αποτέλεσμα μιας γεωμετρικά υπολογισμένης διαδικασίας. Για τον κριτικό Maurizio Fagiolo dell'Arco, η ποιητική του Angeli ήταν βασισμένη στο θραύσμα, όπως γίνεται εμφανές από την εμμονή του στα αμερικανικά νομίσματα, των οποίων μεγενθύνει τις λεπτομέρειες σε διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθέσεις που δεν επαναλαμβάνονται ποτέ. Χρησιμοποίησε, επίσης, σχήματα όπως η σβάστικα και το σφυροδρέπανο τόσο με θετικούς όσο και με αρνητικούς συμβολισμούς. Ο καλλιτέχνης πέθανε το 1988 στη Ρώμη, την πόλη όπου έζησε για όλη του τη ζωή και η οποία αποτέλεσε την αφετηρία της καριέρας του και παρέμεινε άρρηκτα συνδεδεμένη με την τέχνη του.

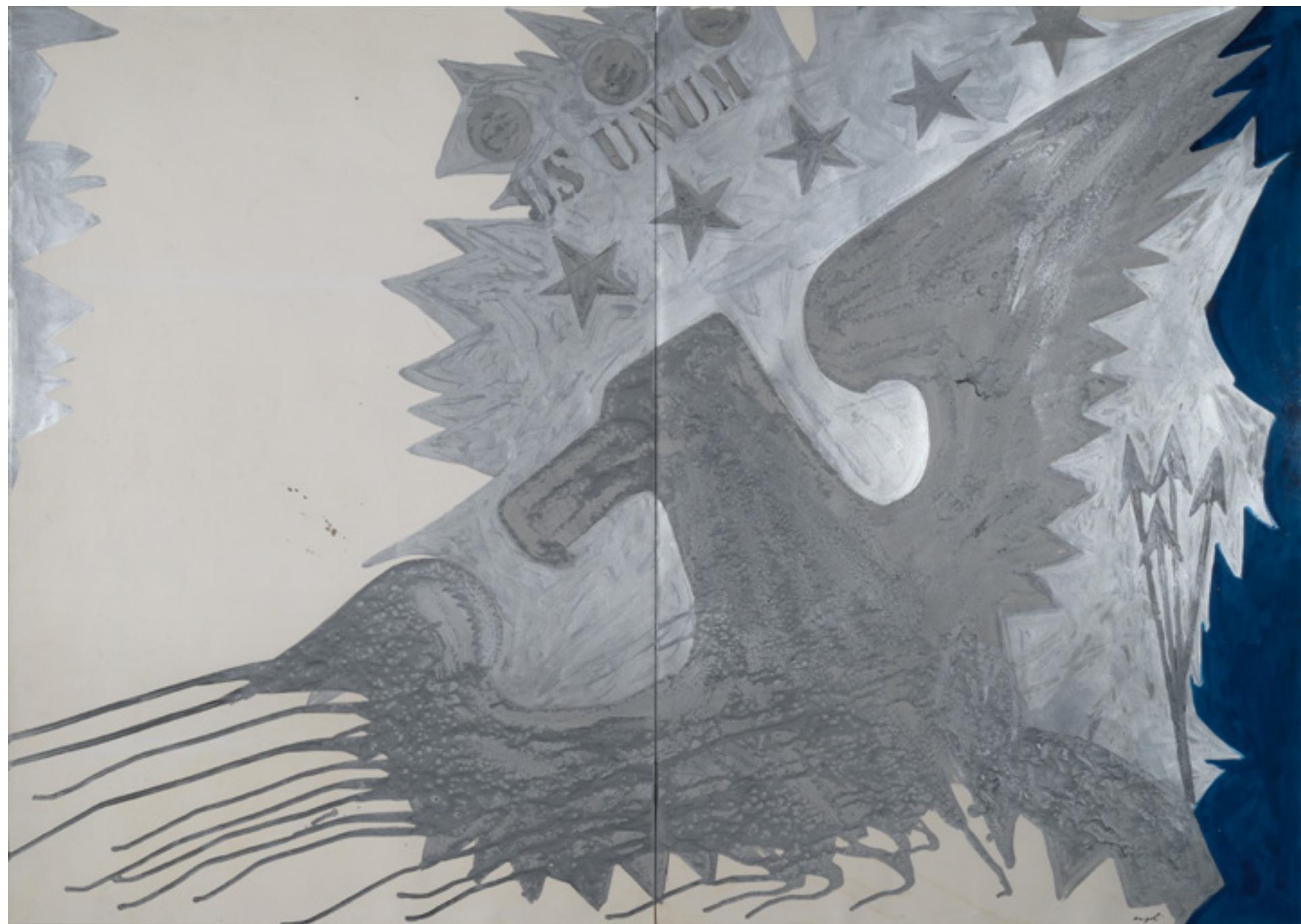

Franco Angeli in his studio in the 1960s, Rome. Ο Franco Angeli στο στούντιό του τη δεκαετία του 1960, Ρώμη. Franco Angeli nel suo studio negli anni Sessanta, Roma.

Nato nel 1935 nel quartiere San Lorenzo a Roma in una famiglia di solida tradizione antifascista e socialista, Angeli inizia la sua attività nel clima vivace della Roma degli anni Sessanta. Fin dagli inizi, l'arte rappresenta per lui un richiamo alla libertà, con un occhio critico verso la società contemporanea. Insieme agli artisti della *Scuola di Piazza del Popolo*, contribuisce al rinnovamento del dibattito culturale, ancora diviso tra astrazione e figurazione. Negli anni Sessanta, partecipa a diverse esposizioni presso la Galleria La Tartaruga e prende parte alla famosa XXXII Biennale di Venezia (1964) e alla IX Quadriennale (1965) a Roma.

Nelle sue opere l'attenzione è rivolta alle dinamiche della percezione visiva, insieme all'interesse per altre sfere strettamente connesse alla visione, alla fotografia e al cinema. Nei suoi primi lavori, le forme si presentano come impressioni in dissolvenza sulla tela e producono effetti suggestivi sulle forme emergenti. Angeli prende le mosse da simboli e figure, mostrandoli in modo crudo sulla tela. Questi simboli di cui si serve si fanno spazio sulla tela, diventando una sorta di sipario trasparente, dietro il quale le figure-simbolo vengono disposte. Si tratta di un modo per denunciare la violenza che accompagna tali rappresentazioni del potere, ma al contempo costituisce un'estensione tecnica che dimostra la futilità e l'illusione di tali immagini. Angeli evidenzia il loro aspetto retorico, la loro enfasi falsa e boriosa, attirando l'attenzione sulla natura vuota e illusoria della loro esposizione. Le tele di Angeli sono dense di accenni morali e politici.

Diversamente dalla Pop Art americana, i simboli usati non sono delle icone replicate meccanicamente, ma vengono piuttosto interpretati, disegnati, tracciati a mano; essi non sono assemblati, ma rappresentati uno accanto all'altro. Nel suo lavoro, l'autore si avvale di un simbolismo politico, benché la disposizione delle figure sia arbitraria e mai il risultato di un'operazione geometricamente calcolata. Secondo il critico Maurizio Fagiolo dell'Arco, la poetica di Angeli è basata sul frammento: l'artista ingrandisce i dettagli delle monete americane in composizioni sempre diverse, mai ripetute. Le sue figure sono svastiche e falci e martelli usati sia come simboli negativi che positivi. L'artista è morto nel 1988 a Roma, la città in cui aveva sempre vissuto, il suo punto di partenza e un riferimento inscindibile dalla sua ricerca artistica.

Senza titolo, 1965

Enrico Baj

Milan, 1924–Vergiate, 2003

“In the world, in life, and in nature, everything is color. (...) Every material, in fact, is color, every object. And these objects are frequently much more authentic than the colors that get squeezed out of a tube.”

«Στον κόσμο, τη ζωή και τη φύση, τα πάντα είναι χρώμα. (...) Κάθε υλικό, κάθε αντικείμενο, στην ουσία είναι χρώμα. Και αυτά τα αντικείμενα είναι συχνά πολύ πιο αυθεντικά από τα χρώματα που βγαίνουν από τα σωληνάρια».

“Nel mondo, nella vita e nella natura, tutto è colore. (...) Ogni materiale, ogni oggetto, infatti, è colore. E questi oggetti sono spesso molto più autentici dei colori che vengono spremuti fuori da un tubo”.

Born in Milan in 1924, Enrico Baj was one of the leading figures who helped put Italy on the European artistic map in the early post-war years. While studying at the Academy of Fine Arts, he wrote two manifestos: *Contro lo stile (Against Style)*, a condemnation of formalism and its serial nature; and the *Manifesto di Napoli*. Together with his friend Sergio Dangelo, in 1959 he founded the *Arte Nucleare* movement. In this period, he participated in several exhibitions, including *The Art of Assemblage* at MoMA in New York, curated by William C. Seitz, and *Pop Art, Nouveau Réalisme* at the Palais des Beaux-Arts in Brussels. In 1964, a room showcasing his output was set aside at the 32nd Venice Biennale, and his work also appeared at the 13th Milan Triennale.

Starting in the 1950s, he became a major figure in the art world, developing a variation on *Art Informel* that rejected traditional mannerism and instead drew its inspiration from gestural technique. His early works were strongly infused with the principles of *Arte Nucleare*, with frequent use of splotches, drips and industrial enamels applied to the canvas. In the early '60s, Baj moved towards collage and assemblage, deploying a variety of materials, including fabrics, passementerie, medals, metallic fragments, mirrors and stained glass. By using a more figurative style, he brought to life a highly idiosyncratic universe of human subjects with extravagant features, who seemed to challenge the world order and its contradictions.

Driven by his passion for the literary world, in the 1980s he temporarily abandoned collage and channelled his efforts into the production of artist's books and the illustration of texts; he also contributed to the theatrical milieu by creating the marionettes used in the performance of Alfred Jarry's *Ubu Roi*. His works stand out, on the one hand, for their playful approach, in which the pleasure of making paintings with everyday materials of all types comes to the fore, and on the other, for their heartfelt social commitment as evinced by his representation of figures and events taken from the history of those years. Before his death in Vergiate in 2003, his oeuvre was the subject of a major retrospective at the Palazzo delle Esposizioni in Rome, which featured two hundred works created between 1951 and the early 21st century.

Γεννημένος στο Μιλάνο το 1924, ο Enrico Baj ήταν μια από τις ηγετικές μορφές που συνέβαλαν στο να μπει η Ιταλία στον ευρωπαϊκό καλλιτεχνικό χάρτη τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του στην Ακαδημία Καλών Τεχνών, έγραψε δύο μανιφέστα: το *Contro lo stile*, μια καταδίκη του φορμαλισμού και της σειριακής φύσης του, καθώς και το *Manifesto di Napoli*. Μαζί με τον φίλο του, Sergio Dangelo, ίδρυσε το 1959 το κίνημα *Arte Nucleare*. Την περίοδο αυτή, συμμετείχε σε πολλές εκθέσεις, συμπεριλαμβανομένης της *The Art of Assemblage* στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης (MoMA) στη Νέα Υόρκη, με επιμέλεια του William C. Seitz, καθώς και της *Pop Art, Nouveau Réalisme* στο Παλαίς des Beaux-Arts στις Βρυξέλλες. Το 1964 στην 32η Μπιενάλε της Βενετίας, διαμορφώθηκε μια ειδική αίθουσα για την παρουσίαση της δουλειάς του, ενώ έργα του εμφανίστηκαν επίσης στην 13η Τριενάλε του Μιλάνου.

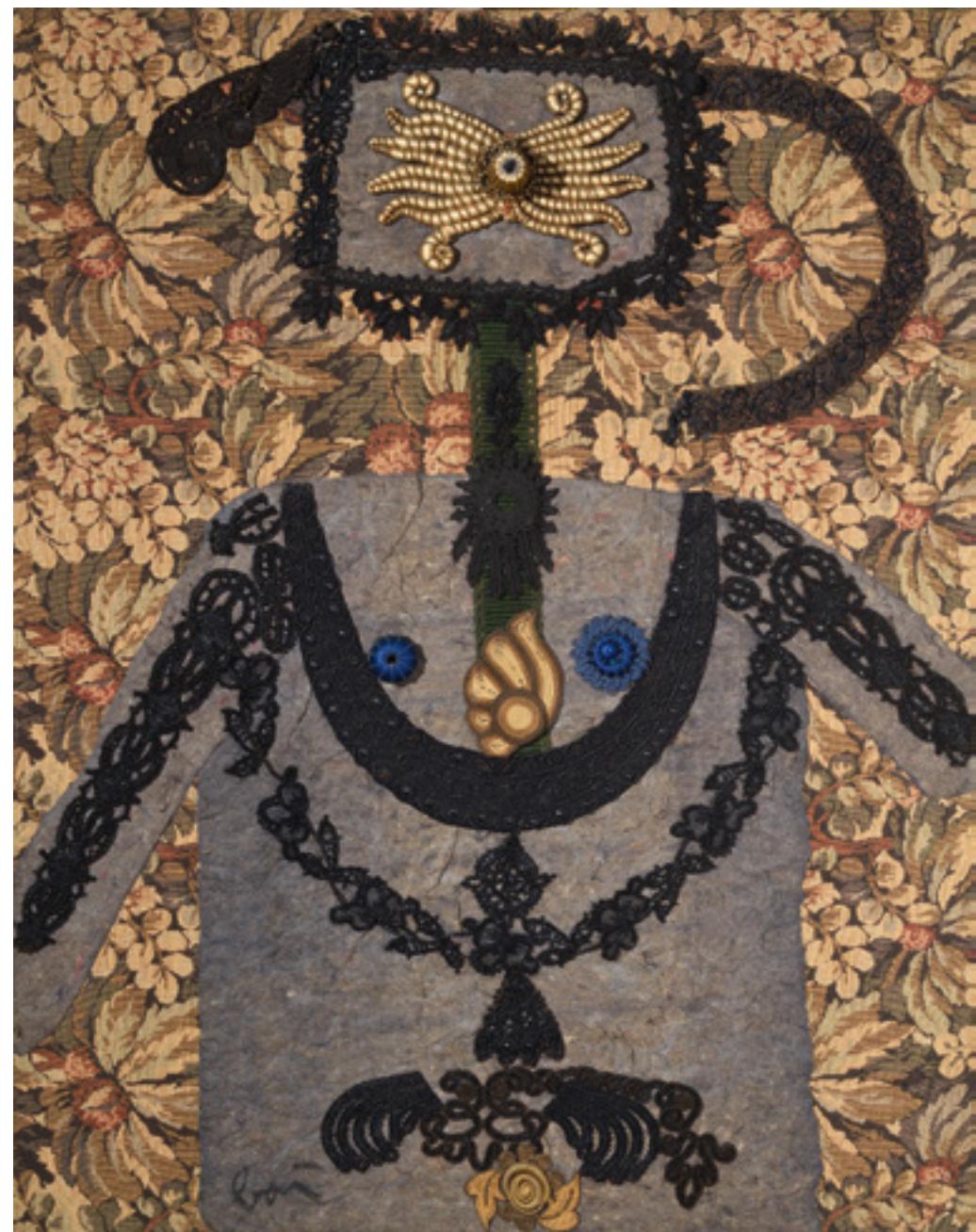
Από τη δεκαετία του 1950 εξελίχθηκε σε μια σημαντική προσωπικότητα στον κόσμο της τέχνης, δημιουργώντας μια παραλλαγή της Άμορφης Τέχνης (Art Informel), η οποία απέρριπτε την παραδοσιακή επιτήδευση, αντλώντας έμπνευση από τη χειρονομιακή τεχνική. Τα πρώιμα έργα του ήταν έντονα επηρεασμένα από τις αρχές της *Arte Nucleare*, με συχνή χρήση κηλίδων, σταξιμάτων και βιομηχανικών σμάλτων που εφάρμοζε στον καμβά. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, ο Βαζ προσανατολίστηκε στο κολάζ και το ασαμπλάζ, χρησιμοποιώντας ποικιλία υλικών, όπως υφάσματα, πασμαντερί, μετάλλια, μεταλλικά θραύσματα, καθρέφτες και χρωματιστό γυαλί. Χρησιμοποιώντας ένα δικό του παραστατικό στυλ, έδωσε ζωή σε ένα εξαιρετικά ιδιόμορφο σύμπαν ανθρώπινων μορφών με εξωφρενικά χαρακτηριστικά, που μοιάζουν να αμφισβήτησαν την παγκόσμια τάξη και τις αντιφάσεις της.

Ορμώμενος από το πάθος του για τον κόσμο της λογοτεχνίας, τη δεκαετία του 1980 εγκατέλειψε προσωρινά το κολάζ και έστρεψε τις προσπάθειές του στην παραγωγή καλλιτεχνικών βιβλίων και την εικονογράφηση κειμένων. Επιπλέον, δούλεψε στον θεατρικό χώρο, δημιουργώντας τις μαριονέτες που χρησιμοποιήθηκαν στην παράσταση Ο Υμπύ βασιλιάς (*Ubu Roi*) του Alfred Jarry. Τα έργα του ξεχωρίζουν, αφενός, για την παιχνιδιάρικη προσέγγισή τους, όπου δίνεται έμφαση στην ευχαρίστηση που προσφέρει η ζωγραφική με καθημερινά υλικά κάθε είδους και, αφετέρου, για την ειλικρινή κοινωνική δέσμευσή τους, όπως καταδεικνύεται από την αναπαράσταση προσώπων και γεγονότων της επικαιρότητας της εποχής του. Πριν από τον θάνατό του στο Vergiate το 2003, το έργο του αποτέλεσε το θέμα μιας μεγάλης αναδρομικής έκθεσης στο Palazzo delle Esposizioni στη Ρώμη, όπου παρουσιάστηκαν διακόσια έργα, που δημιουργήθηκαν μεταξύ του 1951 και των αρχών του 21ου αιώνα.

Nato a Milano nel 1924, è stata una delle principali figure che hanno contribuito a posizionare l'Italia nel circolo artistico europeo del dopoguerra. Durante i suoi studi all'Accademia di Belle Arti, scrive due manifesti: *Contro lo stile*, una condanna del formalismo e della sua natura seriale, e il *Manifesto di Napoli*. Insieme al suo amico Sergio Dangelo, nel 1959 fonda il movimento *Arte Nucleare*. In questi anni partecipa a diverse mostre come *The Art of Assemblage* al MoMA di New York, curata da William C. Seitz e *Pop art, Nouveau réalisme* al Palais des beaux-arts di Bruxelles. Nel 1964 espone le sue opere alla XXXII Biennale di Venezia, con una sala dedicata, nonché alla XIII Triennale di Milano.

Sin dagli anni Cinquanta, diviene una presenza importante nel mondo artistico tramite un'arte informale che rifiuta il manierismo tradizionale e guarda alla capacità tecnica del gesto. I suoi primi lavori sono fortemente influenzati dall'*Arte Nucleare*, caratterizzata dall'uso di macchie, colature e smalti industriali applicati alla tela. Nei primi anni Sessanta, Baj ridefinisce il suo stile a favore di collage e assemblaggi caratterizzati dall'uso di materiali diversi come stoffe, passamanerie, medaglie e frammenti metallici, specchi e vetri colorati. Utilizzando uno stile più figurativo, dà vita a un universo altamente idiosincratico di esseri umani dalle fattezze stravaganti che sembrano sfidare l'ordine del mondo e le sue contraddizioni.

Guidato dalla passione per il mondo letterario, negli anni Ottanta abbandona temporaneamente il collage e si dedica alla produzione di libri d'artista e all'illustrazione di testi, operando anche in ambito teatrale con la creazione di marionette utilizzate nella rappresentazione dell'opera *Ubu Roi* di Alfred Jarry. Le sue opere si distinguono, da un lato, per l'approccio ludico in cui prevale il piacere di fare pittura attraverso l'utilizzo di materiali di uso comune, dall'altro si identificano per un forte impegno civile tramite la rappresentazione di personaggi o eventi tratti dalla storia di quegli anni. Prima della sua morte a Vergiate nel 2003, gli è stata dedicata un'ampia retrospettiva al Palazzo delle Esposizioni di Roma costituita da duecento opere d'arte create tra il 1951 e l'inizio di questo secolo.

Marie d'Orléans, duchesse de Nemours, 1963

Personaggio allo specchio, 1971

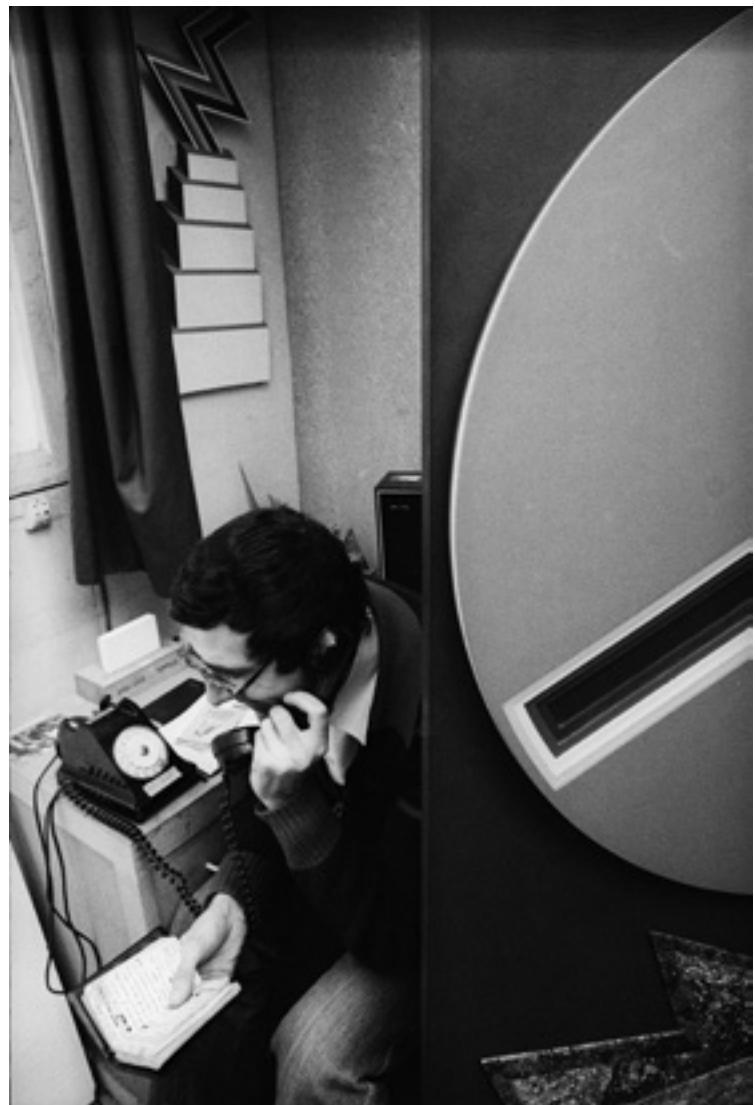
La favorita del presidente, 1987

The Golden Roll, 1986

Lucio Del Pezzo

Naples, 1933–Milan, 2020

Lucio Del Pezzo in his studio-house in the 1970s, Paris. Ο Lucio Del Pezzo στο στούντιο/σπίτι του τη δεκαετία του 1970, Παρίσι. Lucio Del Pezzo nella sua casa studio negli anni Settanta, Parigi.

“How do I start out on a work? First of all, I take notes, scattered annotations on the paint. Then I do some little drawings. (...) Last of all, I apply the paint. I believe that somewhere inside me there is an architect manqué.”

«Πώς ξεκινώ ένα έργο; Πρώτα απ'όλα, κρατάω σημειώσεις, διάσπαρτες παρατηρήσεις για το χρώμα. Μετά κάνω μικρά σχέδια. (...) Την μπογιά την βάζω στο τέλος. Πιστεύω ότι μέσα μου υπάρχει το πνεύμα ενός αποτυχημένου αρχιτέκτονα».

“Come comincio un’opera? Prima prendo appunti, annotazioni sparse sul colore. Poi faccio piccoli disegni. (...) Per ultimo do il colore. In me, credo, sonnecchia sempre lo spirito di un architetto mancato”.

Lucio Del Pezzo, 1981

Born in Naples in 1933, Lucio Del Pezzo was one of the founders of Gruppo 58. His artistic research soon evolved towards a rational geometry with a strong metaphysical element, influenced by Pop Art. In 1960, on the invitation of Enrico Baj and Arturo Schwarz, he moved to Milan, where he held his first solo exhibition. In 1961, he won the Carnegie International Award in Pittsburgh and staged several solo shows in New York and Paris. In 1964, he appeared at the Milan Triennale and the Venice Biennale. 1974 saw his first retrospective at the Rotonda della Besana in Milan (1974), followed in 2000 by an updated version at the Mathildenhöhe Institute in Darmstadt.

In the 1960s, he described his art as a form of "ethical architecture", thus highlighting his desire to investigate the relationship between our civilisation and primordial creation myths through a rigorous use of form. In his painting – in which we find *objects* and assemblages that are at once painting, sculpture, and object – play is a constant feature. Through the use and combination of forms, this sense of play translates into mental associations and symbolic references. Del Pezzo favoured the use of everyday items, which he selected, reprocessed and enriched with an array of different materials, thus creating forms and symbols intended to expand and create all manner of logical connections between the various elements.

His geometric and metaphysical representations – sometimes considered similar to votive offerings – stand out for their enigmatic composition, engendered by the association of ideas, sometimes wrapped in an aura of ambiguity and mystery. In them, the forms fit in perfectly with the idea of "unconstrained construction", with a sense of rigour and, at the same time, with that playful, ironic suspension which appears in Neo-Dada, Pop Art and Nouveau Réalisme. Over the years, Del Pezzo participated in several major projects, including *Il Labirinto del tempo libero* (*Labyrinth of Free Time*) for the 13th Milan Triennale in 1964, alongside Enrico Baj and Lucio Fontana. He also contributed to the creation of "Documento Sud", a journal on avant-garde art and culture.

Γεννημένος στη Νάπολη το 1933, ο Lucio Del Pezzo ήταν ένας από τους ιδρυτές του Gruppo 58. Η καλλιτεχνική του έρευνα σύντομα εξελίχθηκε σε μια ορθολογική γεωμετρία με έντονα μεταφυσικά στοιχεία, η οποία ήταν επηρεασμένη από την Pop Art. Το 1960, κατόπιν πρόσκλησης των Enrico Baj και Arturo Schwarz, μετακόμισε στο Μιλάνο, όπου πραγματοποίησε την πρώτη του ατομική έκθεση. Το 1961 κέρδισε το διεθνές βραβείο Carnegie στο Πίτσμπουργκ και πραγματοποίησε αρκετές ατομικές εκθέσεις στη Νέα Υόρκη και στο Παρίσι. Το 1964 εμφανίστηκε στην Τριενάλε του Μιλάνου και τη Μπιενάλε της Βενετίας. Το 1974 πραγματοποιήθηκε η πρώτη του αναδρομική έκθεση στη Rotonda della Besana στο Μιλάνο, ενώ το 2000 ακολούθησε μια ενημερωμένη εκδοχή στο Ινστιτούτο Mathildenhöhe στο Ντάρμστατ.

Το 1960 περιέγραψε την τέχνη του ως μια μορφή «ηθικής αρχιτεκτονικής», υπογραμμίζοντας έτσι την επιθυμία του να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ του πολιτισμού μας και των αρχέγονων μύθων οι οποίοι τον διαμόρφωσαν μέσω μιας αυστηρής χρήσης της μορφής. Στα έργα του – όπου συναντάμε αντικείμενα και ασαμπλάζ, που είναι ταυτόχρονα ζωγραφική, γλυπτική και εικαστική εγκατάσταση – η αίσθηση του παιχνιδιού είναι μόνιμο χαρακτηριστικό, το οποίο μέσα από τη χρήση και τον συνδυασμό μορφών, μεταφράζεται σε νοητικούς συνειρμούς και συμβολικές αναφορές. Ο Del Pezzo προτιμούσε να χρησιμοποιεί καθημερινά αντικείμενα, τα οποία επέλεγε, επεξεργαζόταν και εμπλούτιζε με μια σειρά διαφορετικών υλικών, δημιουργώντας έτσι μορφές και σύμβολα που είχαν σκοπό να αναπτυχθούν και να δημιουργήσουν κάθε είδους λογικές συνδέσεις μεταξύ των διάφορων στοιχείων.

Οι γεωμετρικές και μεταφυσικές αναπαραστάσεις του, που θα μπορούσαν να παρομοιαστούν με αναθήματα, ξεχωρίζουν για την αινιγματική σύνθεσή τους, η οποία διαμορφώνεται συνδυάζοντας ιδέες και διατηρώντας ενίστε μια αύρα ασάφειας και μυστηρίου. Σε αυτό το πλαίσιο, οι μορφές ταιριάζουν απόλυτα με την ιδέα της «ανεμπόδιστης κατασκευής», με μια αίσθηση αυστηρότητας και, ταυτόχρονα, με εκείνη την παιχνιδιάρικη, ειρωνική εναιώρηση που υπάρχει στον Νεοντανταϊσμό, την Pop Art και το Nouveau Réalisme. Κατά τη διάρκεια της καριέρας του ο Del Pezzo συμμετείχε επίσης στην δημιουργία πολλών μνημειακών έργων, συμπεριλαμβανομένου του *Il Labirinto del tempo libero* για την 13η Τριενάλε του Μιλάνου το 1964, μαζί με τους Enrico Baj και Lucio Fontana. Επιπλέον, συνέβαλε στη δημιουργία του «Documento Sud», μιας καλλιτεχνικής πρωτοβουλίας που ήταν αφιερωμένη στην πρωτοποριακή τέχνη και τον πολιτισμό.

Nato a Napoli nel 1933, è stato uno dei fondatori del Gruppo 58. La sua ricerca artistica si è presto evoluta verso una geometria razionale con un forte richiamo metafisico, influenzata dalla Pop Art. Nel 1960 si trasferisce a Milano, invitato da Enrico Baj e Arturo Schwarz, città in cui tiene la sua prima mostra personale. Nel 1961 vince il Carnegie International Award a Pittsburgh e realizza diverse personali a New York e Parigi. Nel 1964 partecipa alla Triennale di Milano e alla Biennale di Venezia. Nel 1974, si tiene la sua prima retrospettiva alla Rotonda della Besana a Milano (1974) e nel 2000 presso la Mathildenhöhe Insistitution di Darmstadt.

Negli anni Sessanta, Del Pezzo definisce la sua arte come "architettura etica", sottolineando così la volontà di indagare il rapporto tra la nostra civiltà e i miti primordiali che la costituiscono attraverso un uso rigoroso delle forme. Nelle sue opere, in cui si trovano oggetti e assemblaggi che sono al contempo pittura, scultura e oggetto, l'aspetto ludico rimane una caratteristica costante che, attraverso l'uso e la combinazione delle forme, si traduce in associazioni mentali e riferimenti simbolici. Del Pezzo predilige l'uso di oggetti comuni, selezionati, riadattati e arricchiti con diversi materiali, creando in tal modo forme e simboli tesi ad espandere e a creare possibili collegamenti logici tra i vari elementi.

Le sue rappresentazioni geometriche e metafisiche, a volte considerate simili a degli ex-voto, si distinguono per una misteriosa composizione che si muove per associazione di idee, talvolta mantenendo un'aurea di ambiguità e incognita. In esse, le forme si adattano perfettamente a quella idea del "libero costruire", di quel rigore e allo stesso tempo di quella sospensione ludica e ironica che si muove tra Neodadaismo, Pop Art e Nouveau réalisme. Nel corso degli anni, Del Pezzo ha partecipato a importanti progetti quali la creazione dell'opera *Il Labirinto del tempo libero* per la XIII Triennale di Milano (1964) insieme a Enrico Baj e Lucio Fontana. Ha, inoltre, contribuito alla creazione della rivista "Documento Sud", una rassegna dedicata all'arte e alla cultura di avanguardia.

Lucio Del Pezzo in his studio-house in the 1970s, Paris. Ο Lucio Del Pezzo στο στούντιο/σπίτι του τη δεκαετία του 1970, Παρίσι. Lucio Del Pezzo nella sua casa studio negli anni Settanta, Parigi.

Senza titolo, 2000

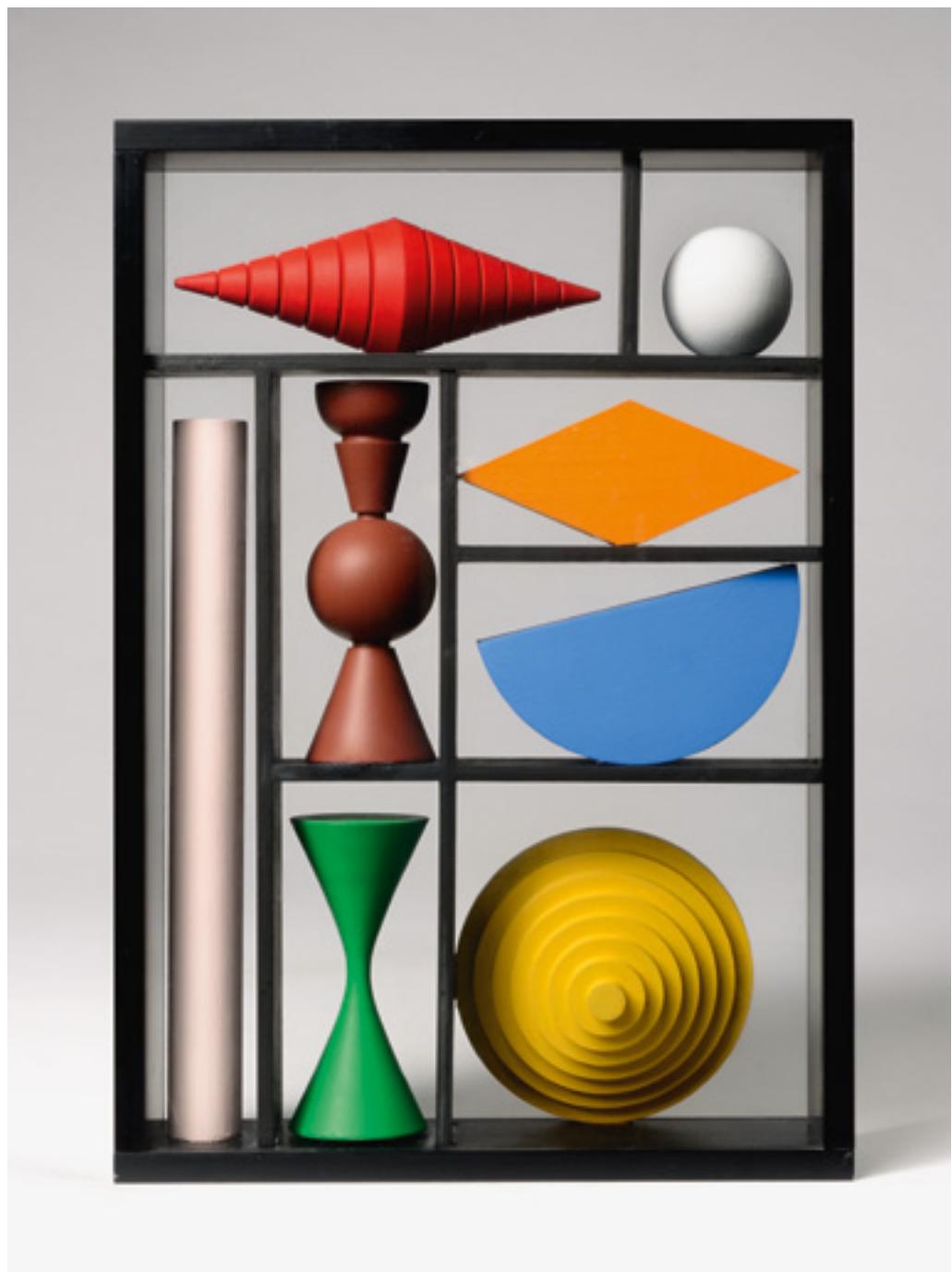
Artists on display

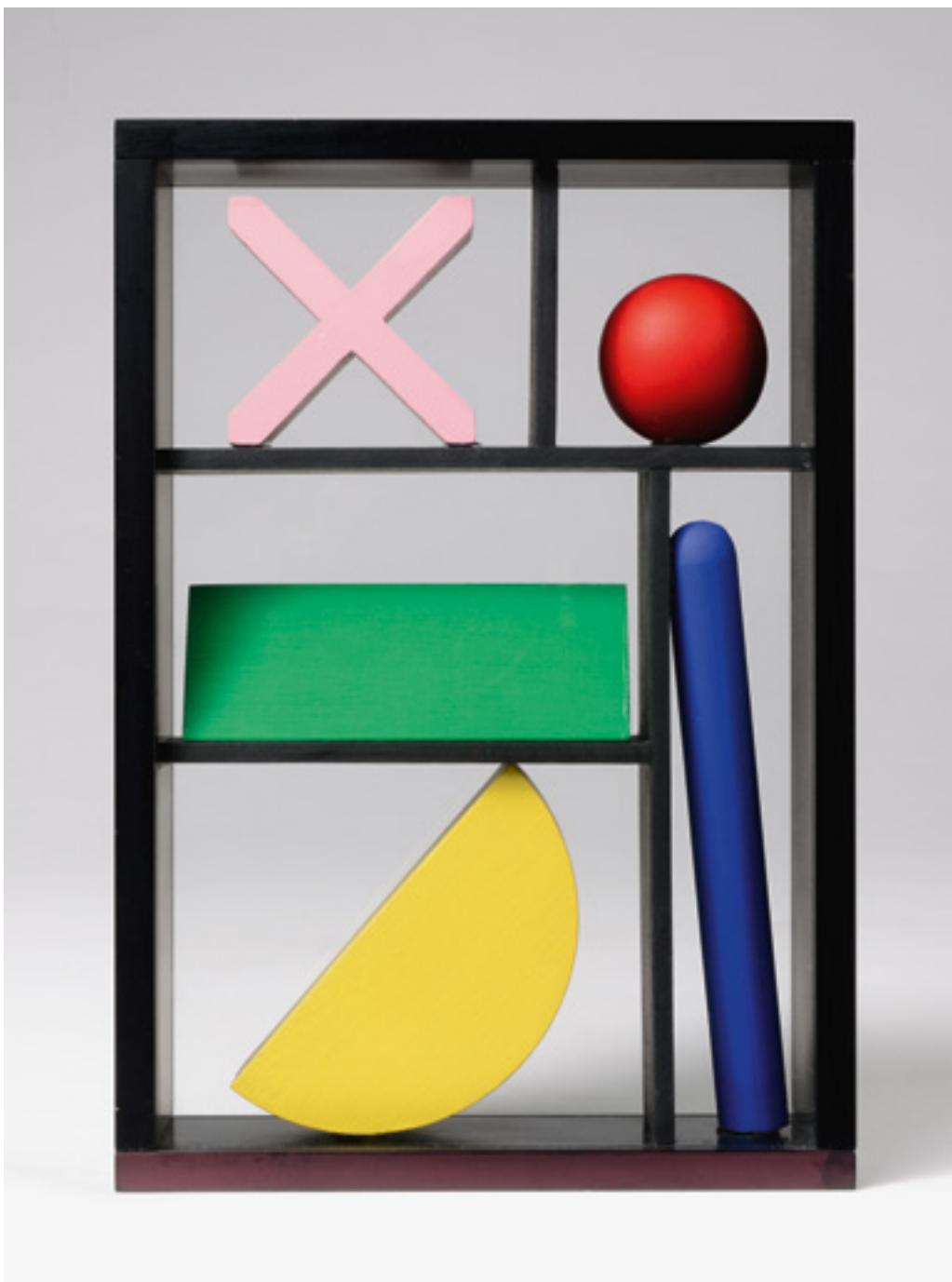
Senza titolo, 2000

Artists on display

Casellario I, 1980

Casellario II, 1980

Gianfranco Pardi

Milan, 1933–2012

Gianfranco Pardi in Milan, 1977. Ο Gianfranco Pardi στο Μιλάνο, 1977.
Gianfranco Pardi a Milano, 1977.

“My work is not intended to ‘talk about architecture.’ In terms of my work, along with the specific tools of painting and sculpture, what I consider to be the primary elements of construction take on a specific importance.”

«Το έργο μου δεν έχει στόχο να “μιλήσει για την αρχιτεκτονική”. Στη δουλειά μου, μαζί με τα εργαλεία της ζωγραφικής και της γλυπτικής, αποκτούν εξέχουσα σημασία αυτά που θεωρώ τα πρωταρχικά στοιχεία της κατασκευής».

“Il mio lavoro non vuole ‘parlare di architettura’. Nella pratica, accanto agli strumenti specifici della pittura e della scultura, acquistano un peso particolare proprio quelli che considero gli elementi primari del costruire”.

Gianfranco Pardi, 1976

Born in Milan in 1933, Gianfranco Pardi was one of the leading figures of 20th-century Italian art. His painting reflected his interest in moving beyond academic formalism, towards an architectural construction of the space, foregrounding the elements of rigour and freedom of research. In 1960, he was awarded the San Fedele Prize in Milan, and also won the *Cesare da Sesto Prize*. In 1965, he was invited to appear in the group show *La figuration narrative dans l'art contemporain* in Paris. In 1974 and in 1993, he participated in the 27th Biennale of the Palazzo della Permanente in Milan, and his work was also featured in a solo show staged at the Venice Biennale, the Milan Triennale and the Rome Quadriennale.

In the early 1970s, Pardi's artistic idiom was infused with his interest in the construction and decomposition of space. In his works, colour was used to facilitate the full utilisation of the space, and he betrayed a predilection for the conceptual nature of primary colours, applied to the surface in an entirely linear fashion. He recognized the importance of such visual elements as colour, form and the balance between solids and voids; he would rework these elements, isolating them from their habitual context to reveal certain nuances of emotion and sensation, which he perceived as lying at the base of our image of reality. He endeavoured to focus on the problems of the modern perspective, analysing its contradictions before resolving or overcoming them.

In 1998, Pardi held a solo show at the Palazzo Reale in Milan and participated in a number of international exhibitions, including *Linee della ricerca artistica in Italia 1960/1980 (Lines of Artistic Research in Italy 1960-1980)* at the Palazzo delle Esposizioni in Rome and *Il luogo della forma (The Locus of Form)* at the Museo di Castelvecchio in Verona. In this period, Pardi's focus shifted from foregrounding rigour and large-format painting to the necessity to make visible the creative process, the construction of the drawing, the passage from the idea to the completed image. Through his painstaking planning, Pardi emerged as one of the artists who most successfully integrated the use of painting, drawing and sculpture to generate a dynamic, restless relationship between form and matter.

Γεννημένος στο Μιλάνο το 1933, ο Gianfranco Pardi ήταν μια από τις κορυφαίες προσωπικότητες της ιταλικής τέχνης του 20ου αιώνα. Η ζωγραφική του αντανακλά το ενδιαφέρον του να κινηθεί πέρα από τον ακαδημαϊκό φορμαλισμό, προς μια αρχιτεκτονική θεώρηση του χώρου, φέρνοντας στο προσκήνιο τα στοιχεία της αυστηρότητας και της ελευθερίας της έρευνας. Το 1960 του απονεμήθηκε το βραβείο *San Fedele* στο Μιλάνο, ενώ επίσης κέρδισε το βραβείο *Cesare da Sesto*. Το 1965 προσκλήθηκε να συμμετάσχει στην ομαδική έκθεση *La figuration narrative dans l'art contemporain* στο Παρίσι. Το 1974 και το 1993 συμμετείχε στην 27η Μπιενάλε του Palazzo della Permanente στο Μιλάνο, ενώ το έργο του παρουσιάστηκε επίσης σε ατομικές εκθέσεις που διοργανώθηκαν στην Μπιενάλε της Βενετίας, την Τριενάλε του Μιλάνου και την Κουαντριενάλε της Ρώμης.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, το καλλιτεχνικό ιδίωμα του Pardi επηρεάστηκε από το ενδιαφέρον του για την κατασκευή και την αποσύνθεση του χώρου. Στα έργα του, το χρώμα χρησιμοποιείται για να διευκολύνει την πλήρη αξιοποίηση του χώρου, ευνοώντας την εννοιολογική φύση των βασικών χρωμάτων, που εφαρμόζονται στην επιφάνεια με έναν εντελώς γραμμικό τρόπο. Ο καλλιτέχνης αναγνωρίζει τη σημασία των οπτικών στοιχείων – όπως το χρώμα, η μορφή και η ισορροπία μεταξύ των γεμάτων και κενών επιφανειών – και, απομονώνοντάς τα από το συνηθισμένο τους πλαίσιο, τα επεξεργάζεται για να αποκαλύψει ορισμένες λεπτές διαφορές των συναισθημάτων και των αισθήσεων, που πιστεύει ότι βρίσκονται στη βάση της εικόνας μας για την πραγματικότητα. Ο Pardi προσπάθησε να εστιάσει στα προβλήματα της σύγχρονης οπτικής, αναλύοντας τις αντιφάσεις της πριν τις επιλύσει ή τις ξεπεράσει.

Το 1998 ο Pardi πραγματοποίησε μια ατομική έκθεση στο Palazzo Reale στο Μιλάνο και συμμετείχε σε διάφορες διεθνείς εκθέσεις, μεταξύ των οποίων η *Linee della ricerca artistica in Italia 1960/1980* στο Palazzo delle Esposizioni στη Ρώμη και η έκθεση *Il luogo della forma* στο Museo di Castelvecchio στη Βερόνα. Αυτή την περίοδο, η εικαστική του έρευνα στράφηκε από την έμφαση στην αυστηρότητα και τη ζωγραφική μεγάλων διαστάσεων στην ανάγκη να κάνει ορατή τη δημιουργική διαδικασία, την προετοιμασία του σχεδίου, το πέρασμα από την ιδέα στην ολοκληρωμένη εικόνα. Μέσα από τον επιμελημένο σχεδιασμό του έργου του, ο Pardi αναδείχθηκε ως ένας καλλιτέχνης που ενσωμάτωσε, με μεγάλη επιτυχία, τη ζωγραφική, το σχέδιο και τη γλυπτική για να δημιουργήσει μια δυναμική, αεικίνητη σχέση μεταξύ μορφής και ύλης.

Nato a Milano nel 1933, è stato una delle più importanti figure dell'arte italiana del ventesimo secolo. La sua pittura riflette un interesse nell'oltrepassare il formalismo accademico, in favore di una costruzione architettonica dello spazio, privilegiando il rigore e la libertà di ricerca. Nel 1960 gli è stato assegnato il Premio San Fedele a Milano e il Premio Cesare da Sesto. Nel 1965 viene invitato alla mostra collettiva *La figurazione narrative dans l'art contemporain* a Parigi. Nel 1974 e nel 1993 partecipa alla XXVII Biennale del Palazzo della Permanente a Milano ed è presente con un'esposizione personale alla Biennale di Venezia, alla Triennale di Milano e alla Quadriennale di Roma.

Nei primi anni Settanta, il linguaggio artistico di Pardi è contraddistinto dal suo interesse nella costruzione e nella scomposizione dello spazio. Nelle sue opere, il colore è utilizzato a favore della resa totale dello spazio, prediligendo la concettualità dei colori primari, stesi sulla superficie in maniera del tutto lineare. Egli riconosce l'importanza degli elementi visivi quali il colore, la forma e l'equilibrio di pieni e vuoti, e isolandoli, rielaborandoli, dal contesto del quotidiano ne rivela certe emotività e sensazioni che percepisce essere alla base dell'immagine del reale. Pardi cerca di porre l'accento sui problemi della visibilità moderna e analizza le loro contraddizioni, risolvendole o superandole.

A partire dagli anni Ottanta gli viene dedicata una mostra personale a Palazzo Reale a Milano (1998) e partecipa negli stessi anni ad alcune esposizioni internazionali come *Linee della ricerca artistica in Italia 1960/1980* al Palazzo delle Esposizioni di Roma e *Il luogo della forma* presso il Museo di Castelvecchio a Verona. In questi anni, la ricerca di Pardi si traduce dall'elogio della grande dimensione e del rigore alla necessità di rendere visibili il processo creativo, della costruzione del disegno, del passaggio dall'idea alla realizzazione dell'immagine. Tramite una rigorosa pianificazione, Pardi è stato tra gli artisti che più di tutti ha integrato l'uso di pittura, disegno e scultura a favore di una dinamica e irrequieta relazione tra forma e materia.

Sistema, 1976

Costruzione con la lettera "A", 1987

Diagonale, 1982

Mario Schifano in his studio in via Ripetta, Rome 1962 c. Ο Mario Schifano στο στούντιο του στην οδό via Ripetta, Ρώμη, περί το 1962. Mario Schifano nel suo studio in via Ripetta, Roma 1962 c.

Mario Schifano

Khoms, 1934–Rome, 1998

“(...) I tried to work with memory, using images everyone sees or has seen, trying to develop their essence, to let it surface, to reveal their germinal, primary quality.”

«(...) Προσπάθησα να δουλέψω με τη μνήμη, χρησιμοποιώντας εικόνες που βλέπουν ή έχουν δει όλοι, προσπαθώντας να αναπτύξω την ουσία τους, να την αφήσω να βγει στην επιφάνεια, να αποκαλύψω την πρώιμη, πρωταρχική τους ποιότητα».

“(...) Ho provato a lavorare con la memoria, usando immagini che tutti vedono o hanno visto, cercando di sviluppare la loro essenza, farla emergere, rivelare la loro qualità germinale, primaria”.

Mario Schifano, 1982

Born in 1934 in Khoms, Libya, Mario Schifano moved to Rome right after the war. When still a youngster, he started working as an assistant to his father at the Etruscan Museum at Villa Giulia. In 1960, together with Angeli and Festa, he participated in the *Five Painters* exhibition, curated by Pierre Restany, and in 1964 he appeared at the renowned 32nd Venice Biennale. In addition to staging several solo exhibitions in Italy and overseas, Schifano also participated in various editions of the Venice Biennale and was featured in major international exhibitions on Italian contemporary art, including *Identité italienne* at the Centre Pompidou in Paris in 1981, and *The Italian Metamorphosis 1943-1968* at the Guggenheim in New York, in 1994.

Schifano's creative path was a complex one, beginning in the 1950s with works in the mode of *Art Informel*. He then moved on to monochromes painted using industrial enamels, in which packaging paper was glued to the canvas and covered with a single shade. Between 1963 and 1964, he started to introduce fragments of urban iconography and consumerist images into his works, occasionally covering them with sheets of coloured plexiglass, which constrained and flattened the image, while at the same time stretching it, like a television screen. Indeed, television became his ideal companion, offering up images that he appropriated and used in his output, as he experimented with the transfer of televisual images onto canvases covered with photosensitive paint, which he then touched up using industrial enamel.

These works embody the process of image transformation and transfiguration that characterised Schifano's entire poetics, with photography offering both a visual note and confirmation of the importance, in contemporary society, of the process of image reproduction. In their shifting atmospheres, his images brightness of colours and the dynamics imposed on reality, amounting to a visual meditation on the world. His output is an expression of boundless creativity: he was a tireless producer of images using a wide range of media, from drawing to photography and filmmaking, enabling him to create a repertoire of images that feed into the collective imagination, and which are today as fresh and as inexhaustible as ever.

Γεννημένος το 1934 στην πόλη Homs της Λιβύης, μετακόμισε στη Ρώμη αμέσως μετά τον πόλεμο. Πολύ νέος, άρχισε να εργάζεται ως βοηθός του πατέρα του στο Ετρουσκικό Μουσείο στη Villa Giulia. Το 1960, συμμετείχε μαζί με τους Angeli και Festa στην έκθεση *Five Painters*, την οποία επιμελήθηκε ο Pierre Restany και το 1964 εμφανίστηκε στην περίφημη 32η Μπιενάλε της Βενετίας. Εκτός από τη διοργάνωση πολλών ατομικών εκθέσεων στην Ιταλία και το εξωτερικό, ο Schifano συμμετείχε επίσης πολλές φορές στη Μπιενάλε της Βενετίας, καθώς και σε σημαντικές διεθνείς εκθέσεις με θέμα τη σύγχρονη ιταλική τέχνη, μεταξύ των οπίων η *Identité italienne* στο Κέντρο Πομπίντου στο Παρίσι το 1981 και η *The Italian Metamorphosis 1943-1968* στο Μουσείο Guggenheim της Νέας Υόρκης το 1994.

Η δημιουργική πορεία του Schifano ήταν περίπλοκη, ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1950 με έργα σε στυλ Άμορφης Τέχνης. Στη συνέχεια, πέρασε σε μονοχρωματικούς πίνακες ζωγραφισμένους με βιομηχανικά σμάλτα σε καμβά, πάνω στον οποίο κολλούσε χαρτί συσκευασίας και το κάλυπτε με μία μόνο απόχρωση. Μεταξύ του 1963 και του 1964, άρχισε να χρησιμοποιεί στα έργα του θραύσματα αστικής εικονογραφίας και στιγμιότυπα της καταναλωτικής κοινωνίας, που ενίστε κάλυπτε με φύλλα χρωματιστού πλεξιγκλάς, τα οποία περιορίζουν και ισοπεδώνουν την εικόνα, ενώ ταυτόχρονα την διαχέουν, σαν οθόνη τηλεόρασης. Πράγματι, η τηλεόραση έγινε ο ιδανικός σύντροφός του, προσφέροντάς του εικόνες τις οποίες οικειοποιήθηκε και χρησιμοποίησε στα έργα του, καθώς πειραματίστηκε με τη μεταφορά τηλεοπτικών πλάνων σε καμβάδες καλυμμένους με φωτοευαίσθητη μπογιά, πάνω στην οποία έδινε τις τελευταίες πινελιές με βιομηχανικό σμάλτο.

Στα έργα αυτά γίνεται εμφανής η διαδικασία μετασχηματισμού και μεταμόρφωσης της εικόνας που χαρακτηρίζει ολόκληρη την ποιητική του Schifano, στο πλαίσιο της οποίας η φωτογραφία προσφέρει μια οπτική πινελιά αλλά ταυτόχρονα και μια επιβεβαίωση της σπουδαιότητας που η διαδικασία αναπαραγωγής εικόνων έχει λάβει στην εποχή μας. Με τις εναλλασσόμενες ατμόσφαιρές τους, τη φωτεινότητα των χρωμάτων και τη δυναμική που επιβάλλεται στην πραγματικότητα, οι εικόνες του ισοδυναμούν με έναν οπτικό στοχασμό για τον κόσμο. Το έργο του αποτελεί μια έκφραση αστείρευτης δημιουργικότητας: παρήγαγε ακούραστα εικόνες, χρησιμοποιώντας ένα ευρύ φάσμα μέσων, από το σχέδιο μέχρι τη φωτογραφία και τον κινηματογράφο, που του επέτρεψαν να δημιουργήσει ένα ρεπερτόριο εικόνων, οι οποίες τροφοδοτούν τη συλλογική φαντασία και είναι ακόμη και σήμερα τόσο φρέσκες και ανεξάντλητες όσο και όταν πρωτοεμφανίστηκαν.

Nato nel 1934 a Homs, in Libia, si trasferisce a Roma nell'immediato dopoguerra. Inizia a lavorare come giovane assistente del padre presso il Museo Etrusco di Villa Giulia. Nel 1960, insieme ad Angeli e Festa, partecipa alla mostra *Cinque Pittori* curata da Pierre Restany e nel 1964 alla famosa XXXII Biennale di Venezia. Oltre a realizzare diverse mostre personali in Italia e all'estero, Schifano partecipa a varie edizioni della Biennale di Venezia e viene incluso in importanti esposizioni internazionali dedicate all'arte italiana contemporanea, come *Identité italienne* al Centre Pompidou di Parigi nel 1981 e *The Italian Metamorphosis 1943–1968* al Guggenheim di New York nel 1994.

Il percorso creativo di Schifano si presenta complesso; partendo dalle tele degli anni Cinquanta, di impronta informale, l'artista si sposta verso realizzazioni monocrome, create con vernici industriali, nelle quali la carta da imballaggio viene incollata alla tela e coperta da un singolo colore. Tra il 1963 e il 1964, inizia a introdurre nelle sue tele frammenti dell'iconografia urbana e delle immagini della società dei consumi, oppure le ricopre con strati di plexiglass colorato, che contengono e appiattiscono l'immagine, diffondendola allo stesso tempo, come su uno schermo televisivo. La televisione diviene la sua compagna ideale, offrendo immagini di cui l'autore si appropria per utilizzarle nelle sue opere, sperimentando la trasposizione delle immagini televisive su tele ricoperte di emulsione fotosensibile, che rifinisce con smalti industriali.

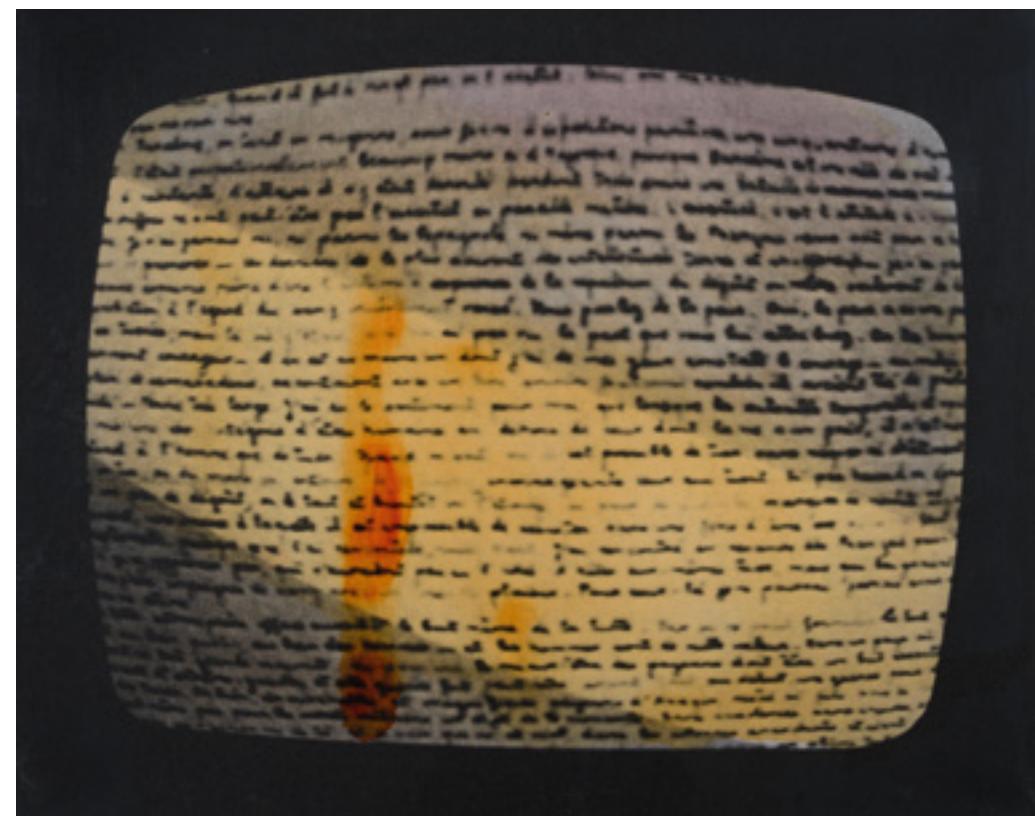
In questi lavori emerge un processo di trasformazione e trasfigurazione dell'immagine, che caratterizza l'intera poetica di Schifano, all'interno della quale la fotografia offre una nota visiva e una conferma dell'importanza assunta nella società contemporanea del processo di riproduzione delle immagini. Le sue rappresentazioni propongono, nella loro cangiante atmosfera, la brillantezza dei colori e la dinamica imposta sulla realtà, una meditazione visiva sul mondo. La sua opera è l'espressione di una creatività illimitata; Schifano è stato un instancabile produttore di immagini attraverso un'ampia gamma di media, dal disegno alla fotografia e al cinema, che gli hanno permesso di costruire un repertorio di figure che alimentano un'immaginazione collettiva che si presenta ancora ai giorni nostri nel modo più fresco e inesauribile.

Paesaggio TV, 1970

Paesaggio TV, 1970

Paesaggio TV, 1970

Emilio Tadini

Milan, 1927–2002

Emilio Tadini at *AlfaBeta* exhibition, Studio Marconi, Milan 1987. Ο Emilio Tadini στην έκθεση *AlfaBeta*, Studio Marconi, Μιλάνο 1987. Emilio Tadini alla mostra *AlfaBeta*, Studio Marconi, Milano 1987.

“Through the painting, everything enters the studio, you paint what you have seen, thought, felt, suffered, loved. I stand in front of the white canvas and start drawing, without having made any preliminary sketches.”

«Μέσα από τον πίνακα, τα πάντα μπαίνουν στο στούντιο. Ζωγραφίζεις όσα έχεις δει, σκεφτεί, νιώσει, αγαπήσει, αυτά για τα οποία υπέφερες. Στέκομαι μπροστά στον λευκό καμβά και αρχίζω να ζωγραφίζω, χωρίς να έχω κάνει προσχέδια».

“Nello studio, attraverso la pittura, entra tutto, dipingi quello che hai visto, pensato, sentito, sofferto, amato. Io mi metto davanti alla tela bianca e comincio a disegnare, senza avere dei bozzetti precedenti”.

Emilio Tadini, 1993

Born in Milan in 1927, and after working as a writer and critic, Emilio Tadini approached painting relatively late in life, his first solo exhibition being held in 1961. He exhibited internationally, in Paris, London, Brussels and the United States. In 1978, and again in 1982, he was invited to appear at the Venice Biennale. In 1986, a major exhibition of his work was held at the Rotonda della Besana in Milan. In the 1990s, he participated in *Oltremare (Overseas)* at the Galerie du Centre in Paris, and his output was also showcased with a retrospective that toured Germany, visiting museums in Stralsund, Bochum and Darmstadt; this exhibition was accompanied by a monograph written by Arturo Carlo Quintavalle.

In 1965, Tadini's participation in the first show held at Studio Marconi in Milan triggered a period of intense artistic output. In the paintings he created over these years, there are clear references to elements from British Pop Art and Surrealism, alongside Cubist influences, redefined by figurative elements that he carefully selected while maintaining a mysterious, dream-like feel. In the mid-1980s, Tadini began concentrating on the themes that would predominate in his work for the next decade: cities and figures. All of his paintings are structured around a doubling up, with episodic reproduction on the one side, counterbalanced on the other by the cyclical nature of his themes, helping to create a form of storytelling through images, which thus appear like chapters in a book, the "pages" of which can be assembled in or out of sequence.

In the 1990s, Tadini concerned himself with the production of large-scale triptychs, which he exhibited at Studio Marconi and at the Villa delle Rose in Bologna. As always, these works were underpinned by profound, meticulous theoretical foundations, which saw Tadini staying true to his idiom, with thought and image representing a single, impenetrable, indestructible entity, conferring a highly evocative form of visual power upon the works. He is considered one of the most original voices thanks to his ability to fuse oneiric, literary, architectural, and personal elements into a surreal climate where space and time seem to have been completely eliminated. In 2001, the city of Milan paid tribute to him with a retrospective at the Palazzo Reale, entitled *Emilio Tadini: Opere 1959/2001 (Emilio Tadini: Works 1959-2001)*, just one year before his death in 2002.

O Emilio Tadini γεννήθηκε στο Μιλάνο το 1927 και, αφού εργάστηκε ως συγγραφέας και κριτικός, προσέγγισε τη ζωγραφική σχετικά αργά, με την πρώτη του ατομική έκθεση να πραγματοποιείται το 1961. Διοργάνωσε διεθνείς εκθέσεις στο Παρίσι, το Λονδίνο, τις Βρυξέλλες και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 1978 και ξανά το 1982, έλαβε πρόσκληση να εμφανιστεί στην Μπιενάλε της Βενετίας. Το 1986 πραγματοποιήθηκε μια μεγάλη έκθεση για το έργο του στη Rotonda della Besana στο Μιλάνο. Τη δεκαετία του 1990 συμμετείχε στην έκθεση *Oltremare* στην Galerie du Centre στο Παρίσι, ενώ το έργο του αναδείχθηκε επίσης μέσω μιας αναδρομικής έκθεσης που περιόδευσε στη Γερμανία, σε μουσεία στο Στράλσουντ, το Μπόχουμ και το Ντάρμστατ. Η έκθεση συνοδεύτηκε από μια μονογραφία του Arturo Carlo Quintavalle.

Το 1965 η συμμετοχή του Tadini στην πρώτη έκθεση που διοργανώθηκε στο Studio Marconi στο Μιλάνο πυροδότησε μια περίοδο έντονης καλλιτεχνικής παραγωγής. Στους πίνακες που δημιούργησε αυτά τα χρόνια υπάρχουν σαφείς αναφορές σε στοιχεία της βρετανικής Pop Art και του Υπερρεαλισμού μαζί με επιρροές από τον Κυβισμό, που επαναπροσδιορίζονται από παραστατικά στοιχεία τα οποία επέλεγε προσεκτικά, διατηρώντας παράλληλα μια μυστηριώδη, ονειρική αίσθηση. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ο Tadini άρχισε να επικεντρώνεται στα θέματα που θα κυριαρχούσαν στο έργο του για την επόμενη δεκαετία: στις πόλεις και τις ανθρώπινες μορφές. Όλοι οι πίνακές του είναι δομημένοι γύρω από μια διπολικότητα. Από τη μια πλευρά η τυχαία αναπαραγωγή, από την άλλη η κυκλικότητα των θεμάτων που συμβάλλει στη δημιουργία ενός είδους αφήγησης μέσω εικόνων, σαν τα κεφάλαια ενός βιβλίου, του οποίου οι «σελίδες» μπορούν να ταξινομηθούν ή να ανακατευτούν.

Τη δεκαετία του 1990, ο Tadini ασχολήθηκε με την παραγωγή τρίπτυχων μεγάλης κλίμακας, τα οποία εξέθεσε στο Studio Marconi και στη Villa delle Rose στην Μπολόνια. Όπως πάντα, τα έργα αυτά στηρίζονταν σε ισχυρά, σχολαστικά χτισμένα θεωρητικά θεμέλια, τα οποία βοήθησαν τον Tadini να παραμείνει πιστός στο ιδίωμά του, με τη σκέψη και την εικόνα να αποτελούν μια ενιαία, αδιαπέρατη, άτρωτη οντότητα, προσδίδοντας στα έργα μια εξαιρετικά υποβλητική μορφή οπτικής δύναμης. Θεωρείται μια από τις πιο αυθεντικές φωνές χάρη στην ικανότητά του να συνενώνει ονειρικά, λογοτεχνικά, αρχιτεκτονικά και προσωπικά στοιχεία σε μια σουρεαλιστική ατμόσφαιρα, όπου ο χώρος και ο χρόνος μοιάζουν να έχουν εξαλειφθεί εντελώς. Το 2001 η πόλη του Μιλάνου τον τίμησε με μια ανθολογική έκθεση στο Palazzo Reale, με τίτλο *Emilio Tadini: Opere 1959/2001*, μόλις έναν χρόνο πριν από τον θάνατό του το 2002.

Emilio Tadini, nato a Milano nel 1927, dopo aver lavorato come scrittore e critico, si avvicina tardi alla pittura, con una prima mostra personale nel 1961. Espone le sue opere all'estero a Parigi, Londra, Bruxelles e negli Stati Uniti. Nel 1978 e nel 1982 viene invitato alla Biennale di Venezia. Nel 1986 tiene una grande mostra alla Rotonda della Besana a Milano. Durante gli anni Novanta, partecipa a *Oltremare*, alla Galerie du Centre di Parigi e a una mostra antologica itinerante nei musei tedeschi di Stralsund, Bochum e Darmstadt, accompagnata da una monografia edita da Arturo Carlo Quintavalle.

Nel 1965, Tadini, grazie alla sua partecipazione alla prima mostra presso lo Studio Marconi a Milano, inizia un periodo di intensa produzione artistica. Nelle opere pittoriche di questi anni sono chiare le citazioni di elementi provenienti dalla Pop Art inglese, dal Surrealismo, talvolta influenze cubiste ridefinite da elementi figurativi che Tadini seleziona attentamente mantenendo un'atmosfera onirica e allo stesso tempo misteriosa. A partire dalla seconda metà degli anni Ottanta, Tadini concentra la sua produzione su temi che saranno predominanti nella produzione del decennio successivo: le città e le figure umane. Le opere si strutturano attorno a una duplicità, da una parte la riproduzione episodica, dall'altro la ciclicità dei temi che contribuiscono a una resa narrativa dell'immagine che si presenta come dei capitoli di un libro di cui è possibile combinare o scombinare le "pagine."

A partire dagli anni Novanta, Tadini si è dedicato alla produzione di trittici di grande formato, che ha esposto presso lo Studio Marconi e la Villa delle Rose a Bologna. Accompagnato, come sempre, da uno studio teorico meticoloso, Tadini tiene fede al suo linguaggio in cui pensiero e immagine rappresentano un unico elemento impenetrabile e indistruttibile che conferisce alle opere una potenza evocativa e visiva. Tadini è considerato una tra le voci più originali del dibattito culturale del secondo dopoguerra italiano, per la sua capacità di mettere insieme elementi onirici, letterari, architettonici e personali in un clima surreale dove spazio e tempo sembrano essere completamente annullati. Nel 2001, la città di Milano gli ha reso omaggio con una mostra antologica presso Palazzo Reale dal titolo *Emilio Tadini: Opere 1959/2001*, un anno prima della sua morte, avvenuta nel 2002.

Senza titolo, 1986

Senza titolo, 1984

Senza titolo, 1986

Città italiana, 1988

36 Valerio Adami,
Galen, 1997

Pencil on paper. Μολύβι σε χαρτί. Matita su carta. 48 x 36 cm

39 Valerio Adami,
Paracelso, 1997

Acrylic on canvas.
Ακρυλικό σε καμβά.
Acrilico su tela.
92 x 73 cm

37 Valerio Adami,
Galen, 1997

Acrylic on canvas.
Ακρυλικό σε καμβά.
Acrilico su tela.
92 x 73 cm

40 Valerio Adami,
Gorki a Capri, 1970

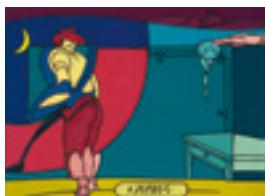
Watercolor on engraving.
Ακουαρέλα σε
χαρακτικό. Acquarello
su incisione. 90 x 75 cm

38 Valerio Adami,
Paracelso, 1997

Pencil on paper. Μολύβι σε χαρτί. Matita su carta. 48 x 36 cm

41 Valerio Adami,
Ritratto Urbano, 1971

Pastel on paper. Παστέλ
σε χαρτί. Pastello su
carta. 69,5 x 53 cm

Valerio Adami, *A Home – Notturno*, 1990

Acrylic on canvas.
Ακρυλικό σε καμβά.
Acrilico su tela.
180 x 240 cm

48 Franco Angeli,
Senza titolo, 1965

Enamel on paper. Σμάλτο σε χαρτί. Smalto su carta. 100 x 140 cm

55 Enrico Baj, *Marie d'Orléans, duchesse de Nemours*, 1963

Collage, cotton wool,
trim on fabric. Κολάζ,
βαμβάκι, μαλλί,
πασμαντερί σε ύφασμα.
Collage, ovatta,
passamaneria su stoffa.
92 x 73 cm

56 Enrico Baj, *Personaggio allo specchio*, 1971

Mirror collage on
brocade. Κολάζ με
καθρέφτη σε ύφασμα
μπροκάρ. Collage di
specchi su broccato.
50 x 60 cm

58 Enrico Baj, *La favorita del presidente*, 1987

Ceramic. Πηλός.
Ceramica. 38 x 27 x 10 cm

59 Enrico Baj, *The Golden Roll*, 1986

Gilded metal.
Επιχρυσωμένο μέταλλο.
Metallo dorato.
23 x 15,5 x 27 cm

Enrico Baj,
Capricorno, 1984

Pencil and watercolor
on paper. Μολύβι και
ακουαρέλα σε χαρτί.
Matita e acquarello su
carta. 34,5 x 44 cm

Enrico Baj, *Bilancia*, 1984

Pencil and watercolor
on paper. Μολύβι και
ακουαρέλα σε χαρτί.
Matita e acquarello su
carta. 35 x 45 cm

Enrico Baj, *Punching General*, 1970

Pencil and pastel on
paper. Μολύβι και
παστέλ σε χαρτί. Matita
e pastello su carta.
66 x 50 cm

Enrico Baj, *Ubu*, 1985

Pencil and airbrush
on paper. Μολύβι και
αερογράφος σε χαρτί.
Matita e aerografo su
carta. 70 x 50 cm

Enrico Baj, *Ubu*, 1985

Pencil and airbrush
on paper. Μολύβι και
αερογράφος σε χαρτί.
Matita e aerografo su
carta. 70 x 50 cm

Enrico Baj, *Uomo con cappello*, 1975

Pencil on paper. Μολύβι σε χαρτί. Matita su carta. 50 x 30 cm

Enrico Baj, *Personaggio con cappello*, 1975

Pencil on paper. Μολύβι σε χαρτί. Matita su carta. 50 × 30 cm

Enrico Baj, *Studio per "Il paradieso perduto": Disperazione e preghiera*, 1986

Gouache on paper.
Gouache σε χαρτί.
Gouache su carta.
37,5 × 29 cm

66 Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 2000

Watercolor on paper.
Ακουαρέλα σε χαρτί.
Acquerello su carta.
23 × 13 cm

66 Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 2000

Watercolor on paper.
Ακουαρέλα σε χαρτί.
Acquerello su carta.
23 × 13 cm

Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 2000

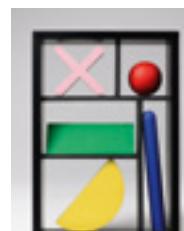
Watercolor on paper.
Ακουαρέλα σε χαρτί.
Acquerello su carta.
23 × 13 cm

68 Lucio Del Pezzo,
Casellario I, 1980

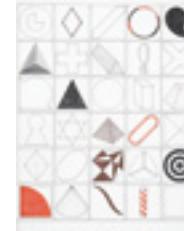
Painted aluminum
and acrylic on wood.
Χρωματισμένο
αλουμίνιο και ακρυλικό¹
σε ξύλο. Alluminio
verniciato e acrilico su
legno. 25,7 × 19 cm

69 Lucio Del Pezzo,
Casellario II, 1980

Painted aluminum
and acrylic on wood.
Χρωματισμένο
αλουμίνιο και ακρυλικό¹
σε ξύλο. Alluminio
verniciato e acrilico su
legno. 21 × 14 cm

Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 1978

Felt pen and pencil on paper.
Μαρκαδόρος και μολύβι σε
χαρτί. Pennarello e matita
su carta. 56 × 42 cm

Lucio Del Pezzo,
Pharmakopeia, 1998

Mixed media on paper.
Μικτή τεχνική σε χαρτί.
Tecnica mista su carta.
106 × 30 cm

Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 1978

Watercolor and indian
ink on paper. Ακουαρέλα
και μελάνι σε χαρτί.
Acquarello e china su
carta. 38 × 27,5 cm

Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 1978

Pastel on paper. Παστέλ
σε χαρτί. Pastello su carta.
42 × 56 cm

Lucio Del Pezzo,
Responso e unione, 1978

Felt pen and indian ink
on paper. Μαρκαδόρος
και μελάνι σε χαρτί.
Pennarello e china su
carta. 37 × 52,5 cm

Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 1978

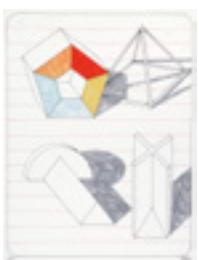
Felt pen and indian ink on
paper. Μαρκαδόρος και
μελάνι σε χαρτί.
Pennarello e china su
carta. 56 × 42 cm

Lucio Del Pezzo,
Dedicato a Zengai, 1989

Gilded ground and acrylic
on wood. Επιχρύσωση
και ακρυλικό σε ξύλο.
Doratura e acrilico su
legno. 70 × 80 × 3 cm

Lucio Del Pezzo,
Senza titolo, 1978

Felt pen and indian ink
on paper. Μαρκαδόρος
και μελάνι σε χαρτί.
Pennarello e china su
carta. 56 x 42 cm

Lucio Del Pezzo,
*Piccola stele con 28
figure*, 1985

Collage and acrylic
on wood. Κολάζ και
ακρυλικό σε ξύλο.
Collage e acrilico su
legno. 110 x 10 cm

75 Gianfranco Pardi,
Sistema, 1976

Metal. Μέταλλο. Metallo.
10 x 30 cm

76 Gianfranco Pardi,
*Costruzione con la lettera
"A"*, 1987

Coated metal.
Επιστρωμένο μέταλλο.
Metallo verniciato.
40 x 30 cm

Gianfranco Pardi,
Finestra, 1990

Oil on canvas. Λάδι σε
καμβά. Olio su tela.
100 x 80 cm

83 Mario Schifano,
Paesaggio TV, 1970

Color photographic
transfers on canvas.
Έγχρωμες
φωτογραφικές
μεταφορές σε καμβά.
Riporto fotografico
colorato su tela
emulsionata. 74 x 92 cm

84 Mario Schifano,
Paesaggio TV, 1970

Color photographic
transfers on canvas.
Έγχρωμες
φωτογραφικές
μεταφορές σε καμβά.
Riporto fotografico
colorato su tela
emulsionata. 115 x 145 cm

85 Mario Schifano,
Paesaggio TV, 1970

Color photographic
transfers on canvas.
Έγχρωμες
φωτογραφικές
μεταφορές σε καμβά.
Riporto fotografico
colorato su tela
emulsionata. 40 x 50 cm

91 Emilio Tadini,
Senza titolo, 1986

Mixed media on paper.
Μικτή τεχνική σε χαρτί.
Tecnica mista su carta.
100 x 150 cm

93 Emilio Tadini,
Senza titolo, 1986

Mixed media on paper.
Μικτή τεχνική σε χαρτί.
Tecnica mista su carta.
100 x 150 cm

94 Emilio Tadini,
Città italiana, 1988

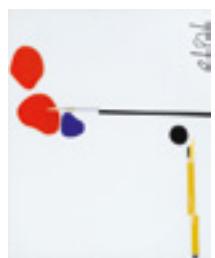
Acrylic on canvas.
Ακρυλικό σε καμβά.
Acrilico su tela.
81 x 65 cm

Emilio Tadini,
L'uomo con il loden, 1988

Acrylic on canvas.
Ακρυλικό σε καμβά.
Acrilico su tela.
114 x 146 cm

Emilio Tadini,
Testo, 1976

Acrylic on paper.
Ακρυλικό σε χαρτί.
Acrilico su carta.
81 x 65 cm

Emilio Tadini,
Film, 1973

Acrylic on paper.
Ακρυλικό σε χαρτί.
Acrilico su carta.
81 x 65 cm

Italian Cultural Institute in Athens

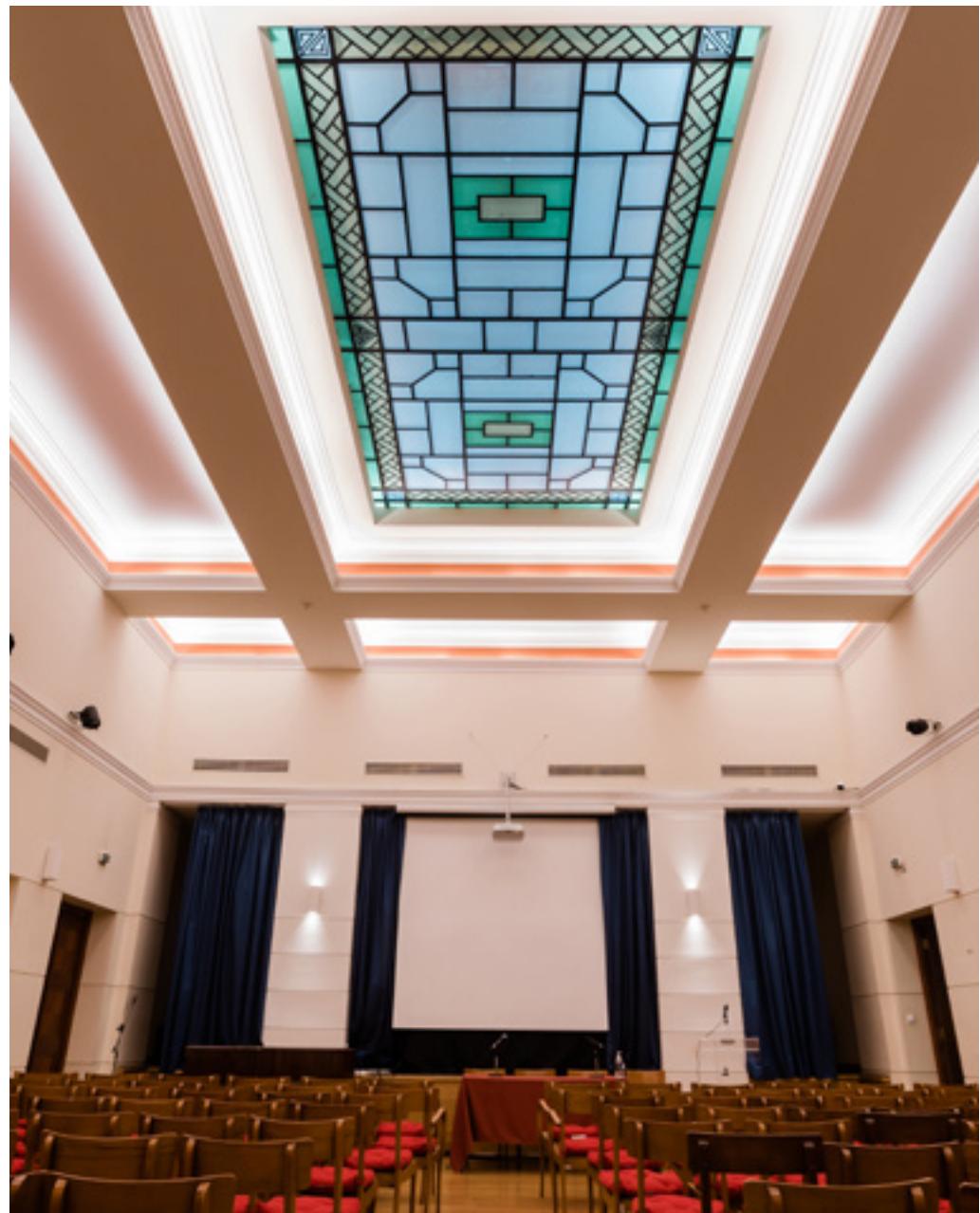
The Italian Cultural Institute in Athens, built in the early twentieth century, is located in what was at the time one of the most elegant quarters in the Greek capital.

Commonly known as the “*Casa d’Italia*”, the building played host to the Italian Chamber of Commerce and Royal School, before becoming, in 1954, the Cultural Institute.

The composite-style facade draws its inspiration from the Renaissance palazzos of Florence. It is an integral part of the urban backdrop of Athens and represents, in the historic memory of the city, a symbol of Italy and its culture.

The building has two entrances: the main entrance, which is reserved for receiving guests attending cultural and official events; and an additional entrance used for educational and teaching purposes. The marble staircase leading to the main entrance, as well as the frescoes on the walls, have been restored, their original appearance being reinstated as part of the project entrusted to the architect Eugenio Ninios in 1998. This project saw the entire building being renovated, with the overhaul of the institute’s functions as both a showpiece and a hub for the promotion and dissemination of Italy’s language and culture in Greece.

Internally, extensive open spaces (covering 1300 m²) are given over to exhibitions, events and receptions. The heart of this section of the building is constituted by the large auditorium – which features a skylight embellished by original polychrome glazing – where concerts, plays, conferences and meetings are staged. The upper floors house ten classrooms and a large library, as well as the offices and the institute’s executive suite.

Italian Cultural Institute in Athens, Auditorium. Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο Αθηνών,
Αμφιθέατρο. Istituto Italiano di Cultura ad Atene, Auditorium.

Το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο Αθηνών χτίστηκε στις αρχές του εικοστού αιώνα και βρίσκεται στην οδό Πατησίων 47, σε μια από τις πιο κομψές και ευκατάστατες συνοικίες της ελληνικής πρωτεύουσας εκείνης της εποχής.

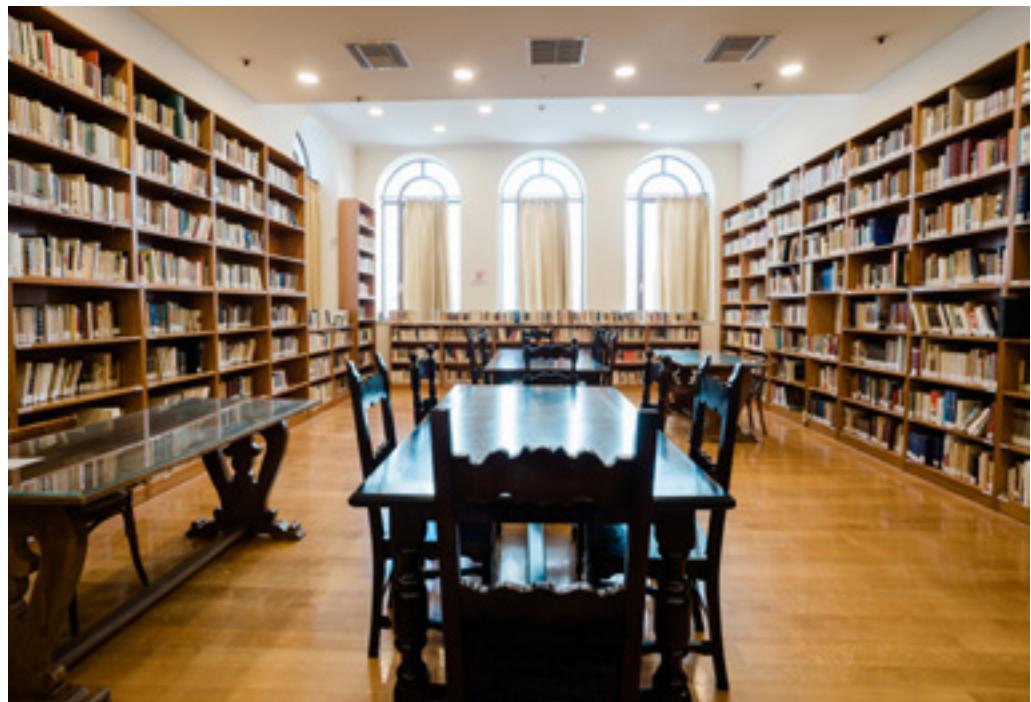
Το κτίριο, γνωστό ως «Casa d'Italia», φιλοξένησε το Ιταλικό Εμπορικό Επιμελητήριο και το Ιταλικό Βασιλικό Σχολείο, πριν γίνει έδρα του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου το 1954.

Η σύνθετη πρόσοψη αντλεί την έμπνευσή της από τις αναγεννησιακές επαύλεις της Φλωρεντίας. Το Ινστιτούτο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του αστικού τοπίου της Αθήνας και αντιπροσωπεύει, στην ιστορική μνήμη της πόλης, ένα σύμβολο της Ιταλίας και του πολιτισμού της.

Το κτίριο διαθέτει δύο εισόδους. Η κύρια είσοδος προορίζεται για την υποδοχή των επισκεπτών που συμμετέχουν σε πολιτιστικές δράσεις και επίσημες εκδηλώσεις, ενώ η δευτερεύουσα χρησιμοποιείται για τις εκπαιδευτικές και διδακτικές δραστηριότητες. Η μαρμάρινη σκάλα που οδηγεί στην κύρια είσοδο και οι νωπογραφίες στους τοίχους αποκαταστάθηκαν κατά τη διάρκεια των εργασιών συντήρησης που ανατέθηκαν στον αρχιτέκτονα Ευγένιο Νινιό το 1998. Στο πλαίσιο των εργασιών αυτών, ανακαινίστηκε ολόκληρο το κτίριο, ενώ αναβαθμίστηκαν και οι λειτουργίες του Ινστιτούτου, το οποίο αποτελεί κέντρο εκπροσώπησης, αλλά και σημείο αναφοράς για την προβολή και τη διάδοση της γλώσσας και του πολιτισμού της Ιταλίας στην Ελλάδα.

Στο εσωτερικό, οι μεγάλοι συνεχόμενοι χώροι του ισογείου και του ημι-υπογείου (συνολικά περίπου 1.300 τμ.) διατίθενται για εκθέσεις, εκδηλώσεις και δεξιώσεις. Η καρδιά αυτού του τμήματος του κτιρίου είναι η μεγάλη αίθουσα διαλέξεων, της οποίας η οροφή κοσμείται από πολύχρωμες υαλογραφίες και η οποία χρησιμοποιείται για τη διοργάνωση συναυλιών, παραστάσεων, συνεδρίων και συναντήσεων.

Στους επάνω ορόφους στεγάζονται δέκα αίθουσες διδασκαλίας και μια μεγάλη βιβλιοθήκη, καθώς και τα γραφεία και η διεύθυνση του Ινστιτούτου.

L'Istituto Italiano di Cultura ad Atene, costruito agli inizi del Novecento, si trova in quello che già all'epoca era uno dei quartieri più eleganti della capitale greca.

Conosciuto comunemente come "Casa d'Italia", il palazzo ha ospitato nel tempo la Camera di Commercio e la Regia Scuola Italiana, prima di diventare, nel 1954, sede dell'Istituto di Cultura.

La facciata di stile composito si ispira ai palazzi rinascimentali fiorentini. Essa è parte integrante della scena urbana ateniese e rappresenta, nella memoria storica della città, un simbolo dell'Italia e della sua cultura.

L'edificio presenta due ingressi: quello principale riservato al ricevimento in occasione di manifestazioni culturali e eventi ufficiali, il secondo per le attività didattiche e di insegnamento. Le scale in marmo dell'ingresso principale, così come gli affreschi alle pareti, sono stati restaurati e restituiti al loro aspetto originario nel corso dei lavori di restauro affidati nel 1998 all'Architetto Eugenio Ninios. Tali lavori hanno permesso la ristrutturazione dell'intero immobile e il ripristino delle funzioni dell'Istituto, sia per quanto riguarda la rappresentanza, sia per la promozione e la diffusione della cultura e della lingua italiana in Grecia.

All'interno, spazi continui e aperti (circa 1300 mq) sono destinati a esposizioni, eventi e ricevimenti. Il fulcro di questa parte dell'edificio è costituito dalla grande sala auditorium, caratterizzata da un lucernario in vetri originali policromi, dove si tengono concerti, rappresentazioni teatrali, conferenze e incontri.

I piani superiori ospitano dieci aule per l'insegnamento e una grande biblioteca, oltre che gli uffici e la Direzione dell'Istituto.

BFF Banking Group

BFF Banking Group is the largest independent specialty finance in Italy, and a leading name in Europe for the management and non-recourse factoring of trade receivables due from the Public Administrations, for Securities Services, Banking and Corporate Payments. The Group operates in Italy, Croatia, the Czech Republic, France, Greece, Poland, Portugal, Slovakia and Spain.

Ο Όμιλος BFF Banking Group αποτελεί το μεγαλύτερο ανεξάρτητο πάροχο στην Ιταλία με ηγετική επίσης θέση στην Ευρώπη που εξειδικεύεται στη διαχείριση και την εκχώρηση επιχειρηματικών απαιτήσεων – factoring – χωρίς δικαίωμα αναγωγής από τις Δημόσιες Διοικήσεις στην Ευρώπη, στις υπηρεσίες κινητών αξιών καθώς και στις υπηρεσίες τραπεζικών και εταιρικών πληρωμών. Ο Όμιλος δραστηριοποιείται στην Ιταλία, την Κροατία, την Τσεχία, την Γαλλία, την Ελλάδα, την Πολωνία, την Πορτογαλία, τη Σλοβακία και την Ισπανία.

BFF Banking Group è il più grande operatore di finanza specializzata in Italia, nonché leader in Europa nella gestione e nello smobilizzo pro soluto di crediti commerciali vantati nei confronti delle Pubbliche Amministrazioni, nei Securities Services e nei Servizi di Pagamento. Il Gruppo opera in Italia, Croazia, Francia, Grecia, Polonia, Portogallo, Repubblica Ceca, Slovacchia e Spagna.

Farmafactoring Foundation

Farmafactoring Foundation is a private, non-profit organization, founded in 2004 by BFF, whose main objective is to promote and develop research activities in the field of Public Administration and the Healthcare sector. Throughout its history, the foundation has conducted numerous studies, and has also sponsored important independent projects led by young researchers in the fields of economics and healthcare systems in Italy and across Europe. It also supports and contributes to numerous cultural and social initiatives.

To Farmafactoring Foundation είναι ένας ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που ιδρύθηκε το 2004 από την BFF και έχει ως κύριο στόχο την προώθηση και την ανάπτυξη ερευνητικών δραστηριοτήτων στους τομείς της δημόσιας διοίκησης και της υγείας. Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του, το Ίδρυμα έχει διεξάγει πολυάριθμες μελέτες, ενώ, επίσης, έχει χρηματοδοτήσει σημαντικά ανεξάρτητα έργα με επικεφαλής νέους ερευνητές στους τομείς της οικονομίας και των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης στην Ιταλία και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Επιπλέον, στηρίζει και συμβάλλει σε πολυάριθμες πολιτιστικές και κοινωνικές πρωτοβουλίες.

Fondazione Farmafactoring è un'organizzazione privata, senza scopo di lucro, fondata da BFF nel 2004, il cui obiettivo principale è quello di promuovere e sviluppare le attività di ricerca attinenti al settore della Pubblica Amministrazione e della Sanità. Nel corso degli anni, la Fondazione ha realizzato numerosi studi, finanziato importanti progetti di ricerca, anche per i più giovani, nel campo dell'economia e dei sistemi sanitari in Italia e in Europa, e sostenuto numerose iniziative culturali.

Art Factor
The Pop Legacy in Post-War Italian Art

Athens, Italian Cultural Institute
01.12.2022 – 03.02.2023

Curated by
Maria Alicata

General coordination
Alessia Barrera, BFF
Sofia Crosta, BFF

Curatorial coordination
Chiara Cottone

Curatorial coordination,
Athens
Afrodite Oikonomidou

Editorial coordination
Edoardo Bonaspetti

Press Office
V+O Communication

To stay informed about the "Art Factor" initiative and upcoming exhibitions, please write to BFF Banking Group:
newsroom@bff.com

Exhibition set-up
Open Care – Servizi per l'arte
MOVE ART S.A.

Transports
FERCAM Fine Art

Design
Lorenzo Mason Studio

Translations
Gordon Fisher for Traduzioni Liquide
KVPR s. r. o.
Intertranslations SA

Photo credits
Archivio Franco
Angeli pp. 42, 46
© Enrico Cattaneo, Courtesy Archivio fotografico Enrico Cattaneo pp. 50, 86
© Uliano Lucas, Courtesy Archivio Uliano Lucas p. 78
Courtesy Archivio Gianfranco Pardi p. 70
Studio Panoulis pp. 104, 106
© Gianni Ummarino, Courtesy Gianni Ummarino pp. 30, 33, 60, 65
Photo Paolo Vandrasch pp. 21, 36-41, 48-49, 55-59, 66-69, 75-77, 83-85, 91-95

Thanks to
Archivio Franco Angeli;
Sara Braga; Archivio Fotografico
Enrico Cattaneo;
Liliana Cherubin;
Christos Theodossiou;
Fondazione Farmafactoring; Archivio Uliano Lucas; Fondazione Marconi; Giò Marconi;
Anna Mondavio;
Eugenio Ninios;
Archivio Gianfranco Pardi;
Susanna Schlein; Gianni Ummarino.

All rights reserved under international copyright conventions. No part of this publication may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or any information storage and retrieval system, without prior written permission.

Printed and bound in Italy.
November 2022.

Patronage

Art Factor
The Pop Legacy in Post-War Italian Art

Αθήνα, Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο
01.12.2022 – 03.02.2023

Επιμέλεια
Maria Alicata

Γενικός συντονισμός
Alessia Barrera, BFF
Sofia Crosta, BFF

Συντονισμός επιμέλειας
Chiara Cottone

Συντονισμός επιμέλειας,
Αθήνα
Αφροδίτη Οικονομίδου

Συντονισμός σύνταξης
Edoardo Bonaspetti

Γραφείο Τύπου
V+O Communication

Για συνεχή ενημέρωση σχετικά με την πρωτοβουλία «Art Factor» και τις επικείμενες εκθέσεις, μπορείτε να στείλετε email στον Όμιλο BFF Banking Group στη διεύθυνση:
newsroom@bff.com

Οργάνωση έκθεσης
Open Care – Servizi per l'arte
MOVE ART S.A.

Μεταφορές
FERCAM Fine Art

Σχεδιασμός
Lorenzo Mason Studio

Μεταφράσεις
Gordon Fisher για την Traduzioni Liquide
KVPR s. r. o.
Intertranslations S.A.

Φωτογραφίες
Archivio Franco
Angeli, σ. 42, 46
© Enrico Cattaneo, ευγενική παραχώρηση
Archivio fotografico Enrico Cattaneo, σ. 50, 86
© Uliano Lucas, ευγενική παραχώρηση
Archivio Uliano Lucas, σ. 78 ευγενική παραχώρηση
Archivio Gianfranco Pardi Pardi, σ. 70
Studio Panoulis σ. 104, 106
© Gianni Ummarino, ευγενική παραχώρηση
Gianni Ummarino σ. 30, 33, 60, 65
Φωτογραφία Paolo Vandrasch
σ. 21, 36-41, 48-49, 55-59, 66-69, 75-77, 83-85, 91-95

Ευχαριστίες
Archivio Franco Angeli,
Sara Braga, Archivio Fotografico
Enrico Cattaneo,
Liliana Cherubin,
Χρήστος Θεοδοσίου,
Fondazione Farmafactoring, Archivio Uliano Lucas, Fondazione Marconi, Giò Marconi,
Anna Mondavio,
Ευγένιος Νινίος,
Archivio Gianfranco Pardi,
Susanna Schlein,
Gianni Ummarino.

Με την επιφύλαξη παντός νομίμου δικαιώματος σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται η αναπαραγωγή ή χρήση οποιουδήποτε μέρους της παρούσας δημοσίευσης σε οποιοδήποτε μορφή ή με οποιοδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό ή μηχανικό, συμπεριλαμβανομένων των φωτοαντιγράφων, των εγγραφών ή άλλων συστημάτων αποθήκευσης και ανάκτησης πληροφοριών, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια.

Η εκτύπωση και η βιβλιοδεσία έγιναν στην Ιταλία. Νοέμβριος 2022.

Αιγίδα

Art Factor
The Pop Legacy in
Post-War Italian Art

Atene, Istituto Italiano
di Cultura
01.12.2022 – 03.02.2023

A cura di
Maria Alicata

Coordinamento generale
Alessia Barrera, BFF
Sofia Crosta, BFF

Coordinamento curatoriale
Chiara Cottone

Coordinamento curatoriale,
Atene
Afrodite Oikonomidou

Coordinamento editoriale
Edoardo Bonaspetti

Ufficio Stampa
V+O Communication

Per rimanere informati
sull'iniziativa "Art Factor"
e sulle prossime mostre,
scrivere a BFF Banking Group:
newsroom@bff.com

Realizzazione allestimento
Open Care – Servizi per l'arte
MOVE ART S.A

Trasporti
FERCAM Fine Art

Grafica
Lorenzo Mason Studio

Traduzioni
Gordon Fisher for
Traduzioni Liquide
KVPR s. r. o.
Intertranslations SA

Crediti fotografici
Archivio Franco
Angeli pp. 42, 46
© Enrico Cattaneo, Courtesy
Archivio fotografico Enrico
Cattaneo pp. 50, 86
© Uliano Lucas, Courtesy
Archivio Uliano Lucas p. 78
Courtesy Archivio Gianfranco
Pardi p. 70
Studio Panoulis pp. 104, 106
© Gianni Ummarino,
Courtesy Gianni Ummarino
pp. 30, 33, 60, 65
Photo Paolo Vandrasch
pp. 21, 36-41, 48-49, 55-59,
66-69, 75-77, 83-85, 91-95

Si ringrazia
Archivio Franco Angeli;
Sara Braga; Archivio
Fotografico
Enrico Cattaneo;
Liliana Cherubin;
Christos Theodossiou;
Fondazione
Farmafactoring; Archivio
Uliano Lucas; Fondazione
Marconi; Giò Marconi;
Anna Mondavio;
Eugenio Ninios;
Archivio Gianfranco Pardi;
Susanna Schlein; Gianni
Ummarino.

Tutti i diritti riservati secondo
le convenzioni internazionali
sul copyright. Nessuna parte
di questa pubblicazione può
essere riprodotta o utilizzata
in qualsiasi forma o con
qualsiasi mezzo, elettronico o
meccanico, incluse fotocopie,
registrazioni o qualsiasi
sistema di archiviazione e
recupero delle informazioni,
senza previo permesso scritto.

Stampato e rilegato in Italia.
Novembre 2022.

Patrocinio

The selection of works included in this volume describes an Italian path to Pop Art through the works of: Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano and Emilio Tadini, presented in the Italian Cultural Institute in Athens, as the third stage of a touring exhibition in Europe.

Τα επιλεγμένα έργα τέχνης που περιλαμβάνονται σε αυτόν τον τόμο περιγράφουν την ιταλική πορεία προς την Pop Art μέσα από τις εικαστικές δημιουργίες των: Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano και Emilio Tadini, που παρουσιάστηκαν στο Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο Αθηνών, στο πλαίσιο της τρίτης φάσης μιας περιοδεύουσας έκθεσης στην Ευρώπη.

Le opere rappresentate in queste pagine raccontano il percorso italiano verso la Pop Art, grazie ai lavori di: Valerio Adami, Franco Angeli, Enrico Baj, Lucio Del Pezzo, Gianfranco Pardi, Mario Schifano ed Emilio Tadini, in mostra presso l'Istituto Italiano di Cultura di Atene, terza tappa di un'esposizione itinerante in Europa.